

Usporedba mogućnosti turističke valorizacije prirodnih zaštićenih područja - NP Risnjak i NP Paklenica

Draguljić, Lorena

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Tourism and Hospitality Management / Sveučilište u Rijeci, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:191:219885>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-09**

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FAKULTET ZA MENADŽMENT
U TURIZMU I UGOSTITELJSTVU
OPATJUA, HRVATSKA

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of Tourism and Hospitality Management - Repository of students works of the Faculty of Tourism and Hospitality Management](#)

uniri DIGITALNA
KNJIŽNICA

SVEUČILIŠTE U RIJECI
Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu
Sveučilišni prijediplomski studij

LORENA DRAGULJIĆ

Usporedba mogućnosti turističke valorizacije prirodnih zaštićenih područja - NP Risnjak i NP Paklenica

Završni rad

Opatija, 2023.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu
Sveučilišni prijediplomski studij
Menadžment održivog razvoja

Usporedba mogućnosti turističke valorizacije prirodnih zaštićenih područja - NP Risnjak i NP Paklenica

Comparison of the possibilities of tourist valorization of natural protected areas - NP Risnjak and NP Paklenica

Završni rad

Kolegij:	Prirodne osnove geoprostora	Student:	Lorena Draguljić
Mentor:	Doc. dr. sc. Hrvoje Grofelnik	Matični broj:	24625MO18

Opatija, rujan, 2023.

SVEUČILIŠTE U RIJECI UNIVERSITY OF RIJEKA
FAKULTET ZA MENADŽMENT U TURIZMU I UGOSTITELJSTVU
FACULTY OF TOURISM AND HOSPITALITY MANAGEMENT
OPATIJA, HRVATSKA CROATIA

IZJAVA O AUTORSTVU RADA I O JAVNOJ OBJAVI OBRANJENOG ZAVRŠNOG RADA

Lorena Draguljić

24625MO18

(ime i prezime studenta)

(matični broj studenta)

Usporedba mogućnosti turističke valorizacije prirodnih zaštićenih područja - NP Risnjak i NP Paklenica

(naslov rada)

Izjavljujem da sam ovaj rad samostalno izradila, te da su svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima, bilo da su u pitanju knjige, znanstveni ili stručni članci, Internet stranice, zakoni i sl. u radu jasno označeni kao takvi, te navedeni u popisu literature.

Izjavljujem da kao student–autor završnog rada, dozvoljavam Fakultetu za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci da ga trajno javno objavi i besplatno učini dostupnim javnosti u cjelovitom tekstu u mrežnom digitalnom repozitoriju Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci.

U svrhu podržavanja otvorenog pristupa završnim radovima trajno objavljenim u javno dostupnom digitalnom repozitoriju Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Sveučilišta u Rijeci, ovom izjavom dajem neisključivo imovinsko pravo iskorištavanja bez sadržajnog, vremenskog i prostornog mog završnog rada kao autorskog djela pod uvjetima *Creative Commons* licencije CC BY Imenovanje, prema opisu dostupnom na <http://creativecommons.org/licenses/>.

U Opatiji, 11. rujna 2023.,

Potpis studenta

Lorena Draguljić

Sažetak

Nacionalni parkovi kao oblik zaštićene prirodne baštine imaju važnu i atraktivnu ulogu u turizmu. Uspoređujući ova dva nacionalna parka, nailazimo na raspon raznolikih potencijala kako se oba nacionalna parka mogu više razviti. Organizacija proučavanih nacionalnih parkova služi za zaštitu prirode, edukaciju i razvoj turističkih sadržaja. Samom usporedbom, nailazimo na načine kako prilagoditi turističku ponudu nacionalnih parkova prema potrebama posjetitelja, a da se pritom zaštiti i očuva priroda. Za turističko vrednovanje nacionalnih parkova Paklenica i Risnjak važno je razumijevanje turističke ponude i potražnje. Stoga se očekuje znatno bolje informiranje od uobičajenih oblika koje danas pružamo. Paklenicu i Risnjak možemo usporediti po prirodno-geografskim i društveno-geografskim obilježjima, te po gospodarstvu. Ovi nacionalni parkovi imaju sve potrebne resurse za održivi razvoj turizma, prirodne i ljudske resurse, kulturno-povijesnu baštinu i dr. Na temelju toga, može se formirati kvalitetna turistička ponuda s raznim oblicima turizma. Privlačenje stranih gostiju je osnova dugoročne ekonomske održivosti turizma nacionalnih parkova Paklenica i Risnjak.

Ključne riječi: nacionalni parkovi; zaštićena područja; Hrvatska; turistička valorizacija; prirodne turističke atrakcije

Summary

National parks as a form of protected natural heritage play an important and attractive role in tourism as one of the world's leading economic systems. Comparing these two national parks, we come across a range of diverse ideas on how both national parks can develop more. The organization of studied national parks serves for nature protection, education, and development of tourist facilities. By comparison, we come across ways to adapt the tourism offer of national parks to the needs of visitors, while protecting and preserving nature. Understanding tourist supply and demand is important for the tourist evaluation of national parks Paklenica and Risnjak. Therefore, it expects significantly better information than the usual forms that we provide today. Palenica and Risnjak can be compared in terms of natural – geographical and social – geographical features, as well as economy. These national parks have all the necessary resources for the sustainable development of tourism, natural and human resources, cultural and historical heritage, etc. Based on this, a quality tourist offer with various forms of tourism can be formed. Attracting foreign tourist demand is the foundation of the long-term economic sustainability of tourism in the Paklenica and Risnjak national parks.

Keywords: national parks; protected areas; Croatia; tourism valorisation; natural tourist attractions

Sadržaj

Uvod	1
1. Zaštićena područja	4
1.1. Uvodno o zaštićenim područjima	6
1.2. Učinkovitost upravljanja zaštićenih dobara	10
1.3. Zaštićena područja u Hrvatskoj	11
2. Geografska obilježja nacionalnih parkova Paklenica i Risnjak	17
2.1. Prirodno-geografska obilježja	17
2.1.1. Geologija i reljef	21
2.1.2. Klima	27
2.1.3. Vode	28
2.1.4. Tlo	29
2.1.5. Biljni i životinjski svijet	30
2.2. Duštveno-geografska obilježja	37
2.2.1. Stanovništvo	37
2.2.2. Naselja	38
2.2.1.1. Ruralna područja	38
2.2.2.2. Urbana područja	38
3. Obilježja turizma na istraživanom području	40
4. Razvojne mogućnosti turizma	47
4.1. Swot analiza	47
4.2. Budući razvoj turizma	48
Zaključak	52
Popis tablica, grafikona i slika	53
Popis literature i izvora	54

Uvod

Predmet rada

Od samih početaka osvještavanja ideje o potrebi za zaštitu i valorizaciju pojedinih prirodnih područja kao što su nacionalni parkovi, mijenjaju se stavovi, motivi, načini upravljanja i korištenja nacionalnih parkova. Potreba za zaštitu pojedinih dijelova Zemlje doprinosi kvaliteti suživota čovjeka i prirode.

Predmet ovog završnog rada bio je usporediti mogućnosti turističke valorizacije nacionalnih parkova Paklenice i Risnjaka. Oni pripadaju turističkim područjima koji zbog svojih jedinstvenih oblika imaju privilegije zaštićene kategorije očuvanog teritorija. U takvoj kategoriji razvijaju se razni oblici turizma, najčešće oslonjeni na ruralni turizam. Kao i u ostalim sličnim zaštićenim područjima vidljiv je razvoj pustolovnog turizma, agroturizma, lovnog i ribolovnog turizma, čime se potvrđuju potencijali turističkog vrednovanja i razvoja nacionalnih parkova Hrvatske.

Prostorni obuhvat rada

Područje istraživanja u ovom završnom radu je turistička valorizacija nacionalnih parkova Risnjaka i Paklenice kao područja jedinstvenih obilježja i estetske vrijednosti. Kao takvi parkovi se prezentiraju na turističkom tržištu te se ekonomski, društveno i ekološki vrednuju. Održivim razvojem danas se bave razne struke koje istražuju prirodne i društvene aspekte dugoročno održivog razvoja. U odnosu na njihov predmet proučavanja, pojedine struke razmatraju održivi razvoj gospodarstva u cjelini, pojedinih djelatnosti ili skupina djelatnosti, očuvanje okoliša, očuvanje i razvoj odnosa pojedinih društvenih ili interesnih skupina (Grofelnik, 2019, 2). Zajedno s visoko procijenjenim resursima za razvoj turizma u nacionalnim parkovima, najvažnije su komparativne prednosti. One su također prepoznate za daljnji razvoj posebnih oblika turizma zbog čega se pripremaju organizirani turistički programi posjete nacionalnim parkovima. To je zadaća pojedinih hrvatskih turističkih promidžbenih aktivnosti čiji je cilj pripremiti teren radi zauzimanja odgovarajuće tržišne

pozicije u svjetskom turizmu izvan okvira masovnog turizma. Istovremeno, moguće je koristiti inozemne operatere kao najveću, najproduktivniju i najjeftiniju poveznicu između turista i turističke ponude koja je usmjerena na masovno tržište turističkih aranžmana i turističke potražnje.

Područja hrvatskog krajolika, a osobito područja nacionalnih parkova moraju biti očuvana i da bi se održala prirodna ravnoteža. Nacionalni parkovi su dio mreže zaštite u kojem turističke, ali i sve ostale djelatnosti, moraju biti podređene načelima zaštite okoliša. Turistička organizacija uz određena nužna ograničenja omogućava posjete, uživanje i odmaranje u zaštićenim područjima prirode čime se štiti njihova kulturno-povijesna, znanstvena i šira društvena vrijednost.

Svrha i ciljevi rada

Cilj završnog rada je teorijski prikazati usporedbu i mogućnosti turističke valorizacije prirodnih zaštićenih područja nacionalnih parkova Risnjaka i Paklenice. Svrha rada je prikazati kako turizam djeluje te kako se može razviti kroz valorizaciju prirodnih atrakcija te ostvariti doprinos lokalnoj zajednici i nacionalnom gospodarstvu.

Struktura rada

U prvom dijelu rada Zaštićena područja prikazana su teorijska polazišta, definicija zaštićenih područja te značaj učinkovitosti upravljanja zaštićenim dobrima. Nadalje, objašnjava se uloga i značaj zaštićenih područja u Hrvatskoj.

Geografska obilježja nacionalnih parkova Paklenica i Risnjak, glasi naslov drugog dijela rada. U ovom dijelu, objašnjeni su pokazatelji istraživanja u dvije tematske jedinice, prva se odnosi na prirodno-geografska obilježja, dok se druga odnosi na društveno-geografska obilježja.

Treći dio pod naslovom Obilježja turizma na istraživanom području govori o položaju nacionalnih parkova u sustavu njihove zaštite i razvoja turizma u nacionalnim

parkovima Paklenica i Risnjak. Nadalje se navode važnosti kriterija zaštite i njihovog pridržavanja svih kojima je povjereno upravljanje i turističko iskorištavanje.

U četvrtom poglavlju pod naslovom Razvojne mogućnosti turizma elaborira se na koji način i koje su mogućnosti poboljšanja turističke ponude nacionalnih parkova.

U Zaključku, dana je sinteza rezultata istraživanja o mogućnostima i načinima kako turistički valorizirati prirodna zaštićena područja poput nacionalnih parkova Paklenice i Risnjaka.

Metodologija i izvori

Prilikom istraživanja, definiranja i predstavljanja rezultata u ovom završnom radu korištene su u odgovarajućim kombinacijama sljedeće metode: metoda analize i sinteze, statističke metode, komparativna metoda, metoda deskripcije, metoda kompilacije i SWOT-analiza.

U istraživanju i oblikovanju rezultata koji je prezentiran u ovom završenom radu, korišteni su stručni časopisi i savjetovanja, internetski podaci te knjige iz područja prirodnih i društvenih znanosti.

1. Zaštićena područja

Zaštićena područja su jedna od ključnih čimbenika u podupiranju biološke raznolikosti, usluge ekosustava i ljudske egzistencije (Zmijanović, 2015, 211).

Zaštićena područja su određena koncipiranim nacionalnim i međunarodnim kategorijama zaštite koji obuhvaćaju preko 24 milijuna km² zemljišta i vode, čime pokrivaju preko 12% površine Zemlje. U Europskoj uniji više od 16% kopnene površine i oko 9% morske površine proglašeno je kao zaštićeno područje (Zmijanović, 2015, 212).

Dio zaštićenih područja Republike Hrvatske po statistici iz Upisnika zaštićenih područja Ministarstva gospodarstva i održivog razvitka obuhvaća oko 817.383,34 ha što čini 13,37% kopna i 1,93% mora. Ukupno je 408 zaštićenih područja u različitim kategorijama zaštite.

Republika Hrvatska kao članica Europske unije je ratificirala Uredbu o ekološkoj mreži i nadležnostima javnih ustanova za upravljanje područjima ekološke mreže (NN, br. 80/19). S njom se obvezuje da će ekološka mreža Republike Hrvatske obuhvatiti 36,67% kopnenog teritorija i 16,39% obalnog mora što je u skladu sa smjernicama ekološke mreže Europske unije Natura 2000 (Uredba o ekološkoj mreži i nadležnostima javnih ustanova za upravljanje područjima ekološke mreže, NN, br. 80/19).

Danas je jedan od svjetskih trendova nastojanje svih država da globalno prošire zaštićena područja. Zemlje koje su potpisale Konvenciju o biološkoj raznolikosti su odredile cilj da će do 2030. godine najmanje 17% svjetskih kopnenih površina i 10% morskih područja biti stavljeno pod neki oblik upravljanja i očuvanja (Zmijanović, 2015, 212).

Usprkos znatnom uvećanju sredstava koja se na globalnoj razini izdvajaju, za djelotvornu zaštitu zaštićenih područja nedostaje financijskih sredstava. Ekonomska kriza dovela je do daljnjeg pritiska na državni proračun za provođenje postojećih i proglašavanje novih zaštićenih područja (Zmijanović, 2015, 212).

Potražnja za turizmom koja je utemeljena na prirodi je u posljednje vrijeme u porastu. Svjetska turistička organizacija postavlja trendove po kojima se očekuje da će se uzlet potražnje za turizmom nastavljati i u sljedećim desetljećima (UNWTO, 2022).

Balmford i drugi (2019) ističe da u skladu s provedenim istraživanjima svjetskih koncepcijaštp o turističkim trendovima koje se temelje na prirodi "da turizam i rekreacija

koja je u skladu s prirodom ima potencijal razvoja u svim dijelovima svijeta dajući sve veći doprinos očuvanju i održivom razvoju, a njegova održivost je uvjetovana učinkovitim planiranjem, upravljanjem i lokalnim sudjelovanjem " (175).

U isto vrijeme, suvremena proširenja koncepcije usluga ekosustava uključuju društveno - ekonomske i ciljeve očuvanja. Te usluge uključuju kulturni identitet i raznolikost, kulturni krajolik, vrednote baštine, sustave za servisiranje znanja, duhovitost, estetiku i inspiraciju, reakciju i turizam (Zmijanović, 2015, 213).

Riječ je o jednoj potpuno novoj dimenziji sagledavanja usluge ekosustava i značaja uloge reakcije i turizma unutar konteksta u kojem se uvodi. Jasno je da ne mogu sve usluge ekosustava biti primjereno kvantificirane i vrednovane u novčanom smislu ili neke od tih usluga osiguravaju najveću motivaciju za očuvanje zaštićenih područja (Zmijanović, 2015, 213).

U upravljanju zaštićenim područjem neophodna je smjena filozofija, a održiva politika upravljanja bit će ona koja štiti prirodne i kulturne zalihe našeg planeta. Ovi problemi održavaju značajne paradigmatičke pomake u ostvarivanju i razumijevanju održivosti (Zmijanović, 2015, 217).

1.1. Uvodno o zaštićenim područjima

Zaštićena područja su jedna su od najvažnijih sredstava u znanosti o očuvanju i upravljanju održivim razvojem. Zaštićena područja već se dugo smatraju važnim faktorom za održavanje raznolikosti vrsta i staništa, kao i za zaštitu specifičnih krajolika ili svetih područja. Tradicionalno, strategije očuvanja okoliša zastupaju stajalište da bioraznolikost treba zaštititi jer sve prirodne vrste imaju funkcionalnu i inherentnu vrijednost. Kao takav, postoji prijelaz od fokusiranja na zaštitu (ugroženih) vrsta prema održivom korištenju i zaštiti krajolika od različitih antropogenih pritisaka. Međutim, tekuća teorijska rasprava (iako s dubokim primijenjenim implikacijama) postavlja sumnje o ulozi ljudi u prirodnim sustavima, a posebice pitanja jesu li ljudi primarna prijetnja bioraznolikosti ili se mogu integrirati u zaštićeno područje kao upravitelji očuvanja bioraznolikosti (Hummel i drugi, 2019, 2432).

Zaštićeno područje je prostrano, većinom nepromjenjeno područje kopna i/ili mora iznimnih prirodnih vrijednosti koje obuhvaća jedan ili više sačuvanih ili neznatno izmijenjenih ekosustava, a prvenstveno je namijenjen očuvanju autentičnih prirodnih i krajobraznih vrijednosti (NN br. 15/18). Kao takva u 2022. godini zaštićena područja pokrivala su ukupno oko 15% kopnene površine planeta i oko 7% morskog okoliša.

Zaštićena mjesta koja su posebna ili od društvene namjene, u svrhu njihovog očuvanja, tradicija je dugi niz stoljeća. Kraljevi Mauryana u sjevernoj Indiji, od 322. pr. n. e. do 187. pr. n. e., imali su sustav za zaštitu šuma kako bi održali i upravljali stokom, divljim životinjama, poput tigrova i slonova, donošenjem zakona i kazni za prekršitelje. Mauryi su nastojali sačuvati zalihe slonova jer je bilo jeftinije i trebalo je manje vremena za hvatanje, pripitomljavanje i treniranje divljih slonova, nego za njihov uzgoj. Tigrovi su bili zaštićeni zbog svoje kože. Godine 134. pr. Kr., rimski car Hadrijan zauzeo je svoje pravo na planine Libanona kako bi zaštitio drveće, zbog njihove važnosti za brodogradnju (Hummel i drugi, 2019, 2433).

Zaštićena područja, ili mreža zaštićenih područja, mogu imati mnoge svrhe, uključujući održavanje zdravih ekosustava, djelovanja kao utočište, spašavanje specifičnih staništa, očuvanje ekoloških procesa koji ne mogu preživjeti u uvjetima kojima se intenzivno upravlja kopnom ili morskim krajolicima, pružajući prostor za osiguranje normalnih ekoloških funkcija i sprječavajući fragmentaciju ekosustava (Parrish, 2019, 20).

Također, zaštićenim područjima se može upravljati radi promicanja i očuvanja vrijednih kulturnih ekoloških sustava kao što su turizam, rekreacija, istraživanje, obrazovanje i krajolik ili vjerska svetišta čime se osigurava temelj za održivi razvoj (Parrish, 2019, 21).

Zaštićena područja također se mogu koristiti kao mjerilo za procjenu učinaka ljudskih interakcija s okolišem. Zaštićena područja dobro su poznata po tome što djeluju kao utočišta za vrste i ekološke procese koji ne bi opstali u krajobrazima i morskim krajolicima kojima se intenzivno upravlja, te po svojoj sposobnosti osiguraju prostor za prirodnu evoluciju i potencijalnu ekološku obnovu (Dadley, 2018, 24).

To implicira da je kvaliteta prirode i ovisnih usluga veća u zaštićenim područjima nego u okolnim područjima gdje je prisutan ljudski utjecaj. Na taj način se mogu usporediti zaštićena područja i ne zaštićena područja radi utvrđivanja antropogenog utjecaja koji mogu spriječiti izumiranje ugroženih vrsta, često endemičnih (Dadley, 2018, 24).

Prvi suvremeni zaštićeni park bio je nacionalni park Yellowstone, osnovan 1872. godine i zaštićen zakonom Sjedinjenih Država kao "javni park ili mjesto za uživanje za dobrobit i uživanje ljudi". Slične vrste zaštićenih područja proglašene su diljem svijeta tijekom posljednjih 150 godina, iako iz različitih razloga. U Sjevernoj Americi, zaštićena područja proglašena su radi zaštite dramatičnih i uzvišenih krajolika, u Africi su parkovi proglašeni za zaštitu divljači i njihovih staništa kako bi se održala tradicija elitnog lova, a u Europi su zaštićena područja proglašena radi zaštite krajolika i mora (Dadley, 2018, 25).

Zaštićena područja sada se smatraju ključnim u većini nacionalnih i međunarodnih strategija očuvanja. Mnoge javne, privatne, društvene i dobrovoljne organizacije aktivne su u promicanju očuvanja i održivog upravljanja određenim područjima s relevantnom ekološkom vrijednošću (Dadley, 2018, 25).

Ova široka raznolikost međunarodnih i nacionalnih strategija očuvanja i upravljanja, konvencija, direktiva, mreža i vlasništva dovodi do široke nomenklature zaštićenih područja, na različitim razinama i od strane mnogih različitih tijela. Međutim, svim inicijativama zajedničko je da su postavljene za postizanje sličnih ciljeva, kao što je pokazano u tablici 1.

Tablica 1. Ciljevi koje zaštićena područja trebaju postići

Vrsta zaštite	Cilj
Očuvanje prirode	<ul style="list-style-type: none"> ● Zaštititi izvanredna područja životnog bogatstva, prirodne ljepote i kulturnog značaja. ● Održavati raznolikost ekosustava, vrsta, genetskih varijanti i ekoloških procesa. ● Zaštititi genetske varijacije i vrste koje su potrebne za zadovoljenje ljudskih potreba.
Očuvanje interakcije prirode i čovjeka	<ul style="list-style-type: none"> ● Osigurati domove ljudskim zajednicama s tradicionalnim kulturama i znanjem o prirodi. ● Zaštititi krajolike koji odražavaju povijest ljudske interakcije s okolišem.
Za zaštitu društvenih dobara u prirodi	<ul style="list-style-type: none"> ● Osigurati znanstvene, obrazovne, rekreacijske i duhovne potrebe društva. ● Omogućiti dobrobit lokalnim i nacionalnim gospodarstvima.

Izvor: Hummel, Cristian i drugi. "Protected Area management: Fusion and confusion with the Ecosystem Services approach". *Science of the Total Environment* 651, br. 2 (2019): 2436.

Kao što su se ciljevi većine zaštićenih područja s vremenom promijenili, tako su se i njihove prakse upravljanja promijenile od uspostave prvog zaštićenog područja, kao što je najvažnije upravljanje autohtonim narodima. Lokalno stanovništvo koje je živjelo na teritoriju zaštićenog područja često je premještanu i isključeno, s ovrhom koja se često provodila putem ograda ili novčanih kazni, stvarajući takozvano "očuvanje tvrđava" (Hummel i drugi, 2019, 2437).

Ovo "očuvanje tvrđava" odozgo prema dolje bio je preferirani način očuvanja veći dio dvadesetog stoljeća, posebno u rezervatima za divljač u Africi, kao što je rezervat za divljač Mikomazi u Tanzaniji i nacionalni park Kruger u Južnoj Africi. Dekolonijalizacija u Africi naglasila je da su potrebni novi načini upravljanja zaštićenim područjima bez isključivanja (domaćih) ljudi. Nadalje, postalo je jasno da pristup odozgo prema dolje za upravljanje zaštićenim područjima, kakav se koristio prije sedamdesetih godina 20. stoljeća, ne samo da je nepravedno lišio moći lokalnog stanovništva, nego nije uvijek pružao odgovarajuću zaštitu bioraznolikosti (Pimbert i Pretty, 2017, 24).

Posljedično, od tada postoji više uključiv, participativan i održiv način upravljanja zaštićenog područja. Unatoč tome, "očuvanje tvrđava" ostalo je jedan od važnih načina upravljanja zaštićenim područjima diljem svijeta (Pimbert i Pretty, 2017, 24).

Novi način upravljanja zaštićenim područjima proizašao je iz javne svijesti o akademskoj ekologiji. Prije sedamdesetih godina 20. stoljeća na ekologiju se uglavnom gledalo kao na poddisciplinu biologije, no od tada se smatra integrativnom disciplinom koja povezuje fizičke i biološke procese, te prirodne i društvene znanosti. U devedesetim godinama 20. stoljeća, dogodila se daljnja promjena akademske paradigme u kojoj su se ljudi i njihove aktivnosti sve više smatrali sastavnim dijelom agende ekoloških istraživanja. Takve promjene odrazile su se u europskoj školi krajobrazne ekologije i u disciplinarnoj evoluciji socio-ekologije. U području mora, socio-ekološki sustav postao je pokretački čimbenik u upravljanju okolišem (Pimbert i Pretty, 2017, 25).

To također znači da bi se procjena uspjeha mreža zaštićenih područja trebala vrednovati na multidisciplinarni način. Ova evaluacija trebala bi koristiti mjere kao što su pokrivenost endemičnih i ugroženih vrsta ili reprezentativnost u smislu njihove raznolikosti vrsta, genetske raznolikosti i povezanosti. Osim toga, trebala bi uključivati socioekonomske pokazatelje pod pretpostavkom da zaštićena područja pružaju učinkovitu zaštitu nakon što su uspostavljena (Pimbert i Pretty, 2017, 26).

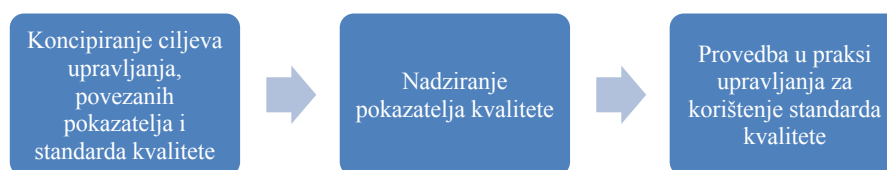
Alternativno, zaštićena područja mogu se ocijeniti pomoću njihovih mjera upravljanja, tj. prisutnosti planova upravljanja, granica, osoblja i drugih sustava i procesa upravljanja. Pretpostavlja se da povećane razine upravljanja dovode do uspješnije zaštite. Pravilno praćenje i procjena ciljeva postavljenih od strane zaštićenog područja, potrebni su

za procjenu učinkovitosti mjera upravljanja. Neadekvatno upravljanje povezano s lošim praćenjem ishoda dovest će do onoga što se kritički naziva parkovi papira (Pimbert i Pretty, 2017, 26).

1.2. Učinkovitost upravljanja zaštićenih dobara

Manning (2019) napominje da "suvremeni okviri za upravljanje koji su se pojavili u znanstvenoj i stručnoj literaturi obuhvaćaju tri osnovna koraka u obuhvatu okvira upravljanja po ciljevima:

- Formiranje pokazatelja i standarda kvalitete,
 - Praćenje pokazatelja kvalitete,
 - Provođenje aktivnosti upravljanja kako bi se osiguralo održavanje standarda kvalitete. "
- (56).

Slika 1. Okvir za upravljanje turizmom i rekreacijom na otvorenom u zaštićenim područjima

Izvor: Manning, Richard. Research to guide outdoor recreation and tourism management in parks and protected areas, Koedoe 56, br. 2 (2019) :56.

S obzirom da nacionalni park ima određenu prihvatnu granicu posjetitelja, prelazanje te granice, i sama kvaliteta iskustva posjetitelja se smanjuje. Turističkom saturacijom zone mogu biti ugrožene temeljne vrijednosti zbog kojih je područje i proglašeno zaštićenim, ali predstavlja i indikator smanjenja kvalitete iskustva za posjetitelje. Kao dva glavna obilježja saturirane zone s aspekta očuvanja i s aspekta turizma mogu se navesti opća ugroženost stabilnosti zone koja analitičkim metodama valja procijeniti i smanjenje kvalitete iskustva posjetitelja prouzrokovane fenomenom saturacije (Zmijanović, 2015, 217).

Razumijevanje privatnog kapaciteta kao dinamične i promjenjive veličine zahtijeva korištenje suvremenih alata menadžmenta u praksi upravljanja. Manning (2019) naglašava "značaj suradnje menadžera i znanstvenika u cilju povećanja uspješnosti upravljanja turizmom i rekreacijom na otvorenom u zaštićenim područjima (57).

1.3. Zaštićena područja u Hrvatskoj

U suvremenom svijetu, zaštita prirode nije samo stvar vlastitog izbora već obveza koju svaka država mora ispuniti. Stoga je i Hrvatska potpisnica više međunarodnih konvencija o zaštiti prirode među kojima je Konvencija o biološkoj raznolikosti donesena 1992. godine, Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne zaštite iz 1972. godine i Konvencija o močvarama od međunarodnog značenja (Getz, 2015, 33).

Stupanje zaštite određenog područja svaka država mora odrediti i vlastitim zakonima. U Hrvatskoj je 2013. godine uveden Zakon o zaštiti prirode i svojim izmjenama i dopunama ne štiti samo velika područja očuvane prirode, već i svoje parkove, botaničke vrtove, pa čak i stabla. Popis zaštićene prirode svakim danom je veći (Živny-Maljković, 2021, 5).

Zakonom o zaštiti prirode (NN, br. NN 80/13, 15/18, 14/19 i 127/19) propisuje se devet kategorija zaštite prirode. To su nacionalni parkovi, parkovi prirode, strogi rezervati,

posebni rezervati, park - šume, zaštićeni krajolici, spomenici prirode, spomenici parkovne arhitekture i zaštićene biljne i životinjske vrste. Odluku o proglašenju nacionalnog parka te parka prirode odlučuje Hrvatski Sabor, a za ostale je nadležna županijska skupština što je prikazano na tablici 2. (Getz, 2015, 34).

Tablica 2. Kategorizacija zaštićenih područja u Hrvatskoj i razine upravljanja

Zaštićena područja	Svrha	Razine upravljanja	Proglašenje
STROGI REZERVATI	Očuvanje izvorne prirode, praćenje stanja prirode i obrazovanje	Državno	Županijska skupština
NACIONALNI PARKOVI	Očuvanje izvornih prirodnih vrijednosti, kulturne, obrazovne i rekreacijske	Državno	Hrvatski Sabor
POSEBNI REZERVATI	Očuvanje svoje jedinstvenosti, rijetkosti i posebnosti, znanstveni značaj	Državno	Županijska skupština
PARKOVI PRIRODE	Zaštita biološke i krajobrazne raznolikosti, kulturne i povijesne i turističko-rekreacijske namjene	Državno	Hrvatski Sabor

PARKOVI ZAŠTIĆENIH I BILJNIH VRSTA	Zaštita krajobraza, raznolikost, održivi razvoj i turizam	Državno	Županijska skupština
SPOMENICI PRIRODE	Ekološki, znanstveni, estetski ili edukativni	Državno	Županijska skupština
ZAŠTIĆENI KRAJOLICI	Zaštita krajobraznih vrijednosti i biološke raznolikosti odnosno kulturne i povijesne vrijednosti	Državno	Županijska skupština
PARK - ŠUME	Očuvanje prirodne ili zasađene šume veće krajobrazne vrijednosti, opuštanje i rekreacija	Državno	Županijska skupština
PARKOVI ZAŠTIĆENE ARHITEKTURE	Očuvanje stvorenog čovjeka, koja je umjetničke, kulturne i povijesne vrijednosti	Državno	Županijska skupština

Izvor: Zakon o zaštiti prirode (NN, br. 80/13, 15/18, 14/19 i 127/19)

Do danas je zaštićeno oko 85% kopnene površine Hrvatske, a u planu je zaštititi i do 15% morske površine. U tome osobito prednjače parkovi prirode pa se njihov broj ne povećava samo u Hrvatskoj, već i u svijetu. (Živny-Maljković, 2021, 5).

Svjесni smo da je utjecaj čovjeka u svim kategorijama prirode uglavnom veći od onoga kojeg priželjkujemo. Nažalost, zaštita prirode obično uvijek izgubi utrku s gospodarskim interesima. Postoji li uopće područja u kojima je izvornost prirode očuvana ili tek neznatno izmijenjena, a uplitanje čovjeka u odvijanje prirodnih procesa u potpunosti zabranjeno? (Živny-Maljković, 2021, 7).

Postoje, ali ih je vrlo malo. U Hrvatskoj postoje tek dva. Na Velebitu su se smjestili Hajdučki te Rožanski kukovi, a na Bjelolasici, Bijele te Samarske stijene. Na ovim prostorima su dozvoljena samo znanstvena istraživanja (Živny-Maljković, 2021, 7).

U Hrvatskoj postoji čitav niz zaštićenih parkova, arboretuma, botaničkih vrtova i pojedinačnih stabala i skupina. Znamo li uopće razliku između arboretuma i botaničkog vrta? (Živny-Maljković, 2021, 8).

Arboretum je park u kojem je zastupljeno raznovrsno domaće i strano drveće i grmlje koje služi za znanstvene, dekorativne i uzgojne svrhe. Često su smješteni uz dvorce i ljetnikovce plemenitaških obitelji. Dva su zasigurno najpoznatija: Opeka u Vinci pokraj Varaždina i Trsteno kod Dubrovnika. U napuštenom arboretumu Opeka nalazi se 250 prekrasnih vrsta drveća i grmlja. Trsteno je zasigurno najveća tragična posljedica prošloljetnih požara (Živny-Maljković, 2021, 9).

Botaničke zbirke smještene u botaničkim vrtovima cilj su znanstvenog proučavanja, a najstariji je botanički vrt Prirodno - matematičkog fakulteta u Zagrebu koji je podignut u 19. stoljeću. Odmoru i rekreaciji namijenjene su park -šume, čak njih 36. Među njima su šuma na Marjanu iznad Splita i šume na otoku Koločepa u blizi Dubrovnika. (Živny-Maljković, 2021, 9).

Pravo je čudo kolike promjene doživljava ljudsko razmišljanje u nepunih sto godina. Početkom 20. stoljeća močvare su se smatrale negostoljubivim područjima i izvorima bolesti pa ih se na svaki način pokušalo isušiti. Sredinom stoljeća činilo se da su močvare nepotrebno izgubljeno zemljište koje treba pretvoriti u plodne ravnice. Ramska konvencija iz 1971. godine pokušava osigurati očuvanje močvara, osobito kao stanište ptica močvarica i njihovo razumno korištenje. Sve države potpisnice (njih 123) su se obvezale očuvati sva močvarna staništa na svom području pri čemu se osobita pažnja posvetila močvarama koje se nalaze na popisu od međunarodne važnosti (Živny-Maljković, 2021, 9).

Na Ramanskom popisu nalaze se i četiri područja u Hrvatskoj: Kopački rit, Lonjsko i Mokro polje koje smo već upoznavali kao parkove prirode te donji tok rijeke Neretve i ribnjaci Crna Mlaka. Sva četiri područja su od najveće vrijednosti za ptice močvarice (Živny-Maljković, 2021, 9).

U organizaciji Ujedinjenih naroda djeluje organizacija Ujedinjenih naroda za prirodu i kulturu sa sjedištem u Parizu. Države članice su 1972. godine prihvatile Konvenciju o očuvanju svjetske kulture i prirode. Sporazum je predvidio uvođenje popisa u kojem bi uvrstili najznačajniju baštinu i razvijanje svijesti svoga stanovništva prema tom značenju (Živny-Maljković, 2021, 10). Usporedimo li površinu zaštićenih područja u Hrvatskoj s onom u svijetu, vidjeti ćemo da Hrvatska minimalno ne zaostaje. Čini se da u Hrvatskoj nisu problem

inicijative za zaštitu, već pravilno upravljanje postojećim zaštićenim prostorima i dosljedno provođenje donesenih zakona i odluka (Živny-Maljković, 2021, 10).

Cilj zaštite prirode zasigurno nije izdavanje određenog broja strože ili slabije zaštićenih područja u kojima se moramo ponašati po točno određenim pravilima. Oni su samo nužan korak kako bismo preostale dijelove prirode zaštitili od neželjenog djelovanja (Živny-Maljković, 2021, 10).

Nacionalni parkovi su do nedavno bili jedina zaštićena područja s vlastitim upravama kojima je glavni zadatak bio zaštita cjelokupne prirode. Nacionalnim parkom ne može biti bilo koje područje, stoga nacionalni parkovi ujedno postaju i najorganiziraniji oblik zaštite. Možda treba spomenuti da su nacionalni parkovi jedni od strožih oblika zaštite. (Bralić, 2005, 10).

U nacionalnim parkovima dominiraju strogi standardi i reakcije zaštite, pa je zabranjeno iskorištavanje šuma, iskopavanje pijeska ili šljunka ili bilo koja druga djelatnost koja može oštetiti ili promijeniti prirodu. Dopuštene su samo turističke ili rekreacijske djelatnosti, primjerice posjećivanje i razgledavanje. Sam položaj naših nacionalnih parkova jasno je ucrtan čime se ističe prirodna raznolikost Hrvatske. Tako su tri nacionalna parka izrazito planinska (Risnjak, Paklenica i Crni Velebit), tri su otočna (Kornati, Mljet i Brijuni) i dva su dokaz bogate krške higracije (Plitvička jezera i Krka). S vremenom, njihove su se površine povećale kako bi se razna staništa sveobuhvatnije zaštitila i povećali izgledi za preživljavanje biljaka i životinja (Benac, 2021, 12).

Nacionalni park ne možemo gledati kao odvojeno područje. Prosperitet mu narušavaju faktori izvan njegovih granica, poput požara ili kiselih kiša. Zbog smanjenja vodostaja ili zagađenja vodotokova koji ulaze u nacionalni park može doći do eutrofikacije i propadanja sedrenih pregrada. Na našim prostorima, priroda pati zbog posljedica ratnih razaranja. Odgovornost je i na posjetiteljima koji se moraju znati ponašati unutar granica parka jer očuvanje nekog područja ne ovisi samo o zakonskoj zaštiti, već i o ljudskoj osviještenosti (Benac, 2021,17).

Nerijetko se zanemaruje da su zaštićena područja najprimjerenija mjesta za ostvarenje ili ponovno nalaženje izgubljenog dodira s prirodom kao prijeko potrebnim uvjetom psihofizičkog zdravlja svakog čovjeka. U skladu s tim načelima i u Hrvatskoj se uprave unutar zaštićenih područja definiraju kao javne i neprofitne ustanove (Bralić, 2005, 13).

Zaštićena područja su za mnoga područja postala dio njihova identiteta te obvezan dio predodžbe i pokazatelj raspoznavanja. Zbog toga se u načinu njihove zaštite, korištenja i prezentacije očituje i kultura jednog naroda (Bralić, 2005, 13).

Danas više nema sumnje da smo užasnuti promjenama koje nam svakodnevno mijenjaju život. Želimo li da se okupati u jezeru, raspitujemo se dopušta li nam to stupanj zagađenja vode, usuđujemo li se pojesti voće koje raste u blizini prometnice, bježimo iz gradova jer nas guše ispušni plinovi. Možda ćemo upravo svojevoljno promijeniti životni nazor i napokon početi živjeti u skladu s obnovljenim vrijednostima. Tek tada nadzor države, zakoni i kazne koji štite prirodu možda više i neće biti potrebni (Živny-Maljković, 2021, 10).

2. Geografska obilježja nacionalnih parkova Paklenica i Risnjak

Nacionalni parkovi Paklenica i Risnjak su prirodna zaštićena područja unutar Republike Hrvatske. Nacionalni parkovi Paklenica i Risnjak su smješteni unutar šumskih predjela prirodnih ljepota koji obiluju specifičnom florom i faunom koja privlači brojne posjetitelje. Njihove posebnosti uzrokovane su geografskim položajem, vrstom tla, klimom i geografskim procesima koji čine jedinstvene strukture i pojave unutar nacionalnih parkova Paklenice i Risnjaka. Oni su također važna turistička središta, a njihova glavna namjena je očuvanje izvornih prirodnih i krajobraznih vrijednosti. Osim položaja, u ovom dijelu završnoga rada, su navedena i obilježja prirode, flore i faune, te ostale, brojne posebnosti navedenih nacionalnih parkova. Te posebnosti čine ove destinacije nezaobilaznima za brojne istraživače, rekreativce i ljubitelje netaknute prirode (Vidaković, 1989, 255).

Šume i druge vrijednosti nacionalnih parkova Paklenice i Risnjaka imaju višestruko značenje, a sa zoološkog stanovništva šume i teško pristupačni predjeli omogućuju nesmetan razvoj i život divljači. Geografski položaj, neposredna blizina mora i planinski masivi upućuju na veću angažiranost i kombinirano valoriziranje mora i planine na što aktivnije društveno korištenje cijelog tog prirodnog područja. Njihovo uključivanje u turizam u prvom bi redu unaprijedio taj nerazvijeni dio Hrvatske (Vidaković, 1989, 261).

2.1. Prirodno-geografska obilježja

Položajem, veličinom i prirodnim obilježjima, Velebit je najvažnija planina u Hrvatskoj. Visine njegovih vrhova nisu visoke, ali je pejzažno i klimatsko značenje planine toliko da čini jedno od temeljnijih prirodno - geografskih obilježja ovog područja, Like na istoku i

primorja na zapadu (Bralić, 2005, 56).

Kod dva duboka klanca - Velika i Mala Paklenica, očuvani su jedini veći šumski kompleksi na primorskoj strani Velebita, te je 1949. godine formiran nacionalni park Paklenica što je prikazano na slici 2. (Bralić, 2005, 56).

Slika 2. Nacionalni park Paklenica

Izvor: Bralić, Ivo. *Hrvatski nacionalni parkovi*. Zagreb: Školska knjiga, 2005., str. 57.

Nacionalni park Paklenica je park koji je drugo ime za adrenalin i predstavlja autohtoni dom šumama crnog bora. Paklenica je izrazito privlačno odredište za turiste i sadrži veliki broj obnovljenih uređaja za ljubitelje adrenalina. (Krznarić, 2019, 167).

Doline Velike i Male Paklenice su jedini raskidi slijeda kompletne primorske padine Velebita. Kanjonske doline uz more, a prema unutrašnjosti šire doline, uvukle su se pod najviše velebitske vrhove, a njihovim koritom teku i jedini potoci velebitskog primorja u gornjim dolina kao stalni tokovi, a i nizvodno kao povremeni tokovi (Bralić, 2005, 56).

Premda je Paklenica već imala tradiciju zaštite, njezinim je šumama prijetila devastacija. Stoga su u prvim godinama nakon II. Svjetskog rata, hrvatske šume stradale zbog neophodnosti obnove opustošene zemlje, a i lokalno stanovništvo izrazito siromašnog kraja još je ovisilo o iskorištavanju pakleničkog drva. Proglašenje nacionalnog parka bila je hrana tim pritiscima, a tome su pridonijele i neosporne geomorfološke i pejzažne vrijednosti tog dijela Velebita (Bralić, 2005, 58).

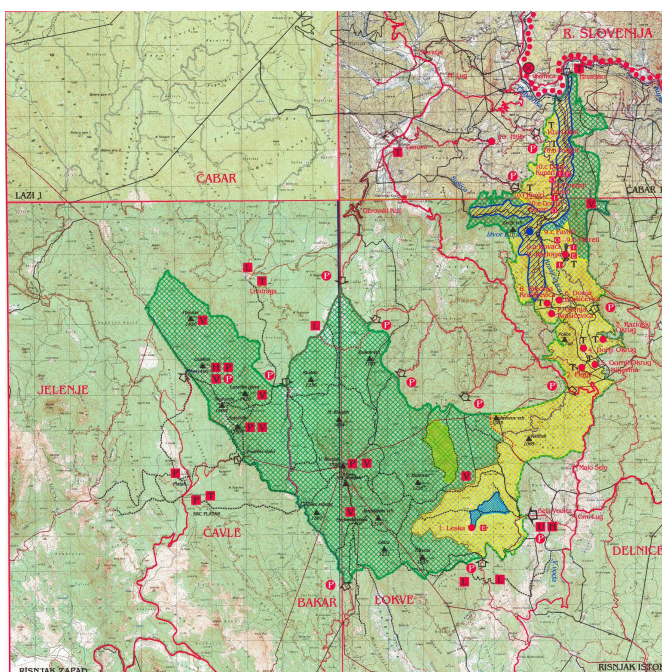
Danas su prilike drugačije. Šume više nisu ugrožene navedenim opasnostima, a stanovništvu su pristigli i drugi izvori energije, primjerice struja, nafta, plin i drugi prihodi (Bralić, 2005, 58).

Sve donedavno, površina nacionalnog parka je bila razmjerno mala i ograničena na površinske sljevove dvaju potoka - Velike i Male Paklenice. 1997. godine došlo je do znatnog proširenja. Pripojena je zona najviših velebitskih vrhova u zaleđu, te prostor između klanaca. Zaštićena površina se povećala na 102 kilometara², a nacionalni park je sadržajno obogaćen i pejzažno zaokružen (Bralić, 2005, 58).

Prema izboru Hrvatske turističke zajednice 2019. godine, Paklenica je izabrana pobjednikom najljepše prirodne atrakcije 2010. godine. Svjetsko priznanje je pristiglo 2017. godine kada je potvrđeno da su bukove šume u nacionalnim parkovima Sjeverni Velebit i Paklenica svrstane na popis svjetske prirodne baštine UNESCO -a (Krznarić, 2019, 167).

Trećim nacionalnim parkom na području Republike Hrvatske 1953. godine proglašen je Risnjak. Prvim proglašenjem, nacionalni park Risnjak bio je zahvaćen samo u površini od 32m². 1997. godine površina se udvostručila na 64km². U granicama nacionalnog parka nalazi se planina Snježnik i izvorišno područje rijeke Kupe i potoka Krašićevce. Tim je proširenjima nacionalni park sadržajno bitno obogaćen. Na zapadu je dobio otvorene planinske travnjake u vršnoj zoni Snježnik - Guslica, a na sjeveroistoku dio gornjeg toka jedne od najljepših hrvatskih rijeka. Tu se granica spušta do 300 metara nadmorske visine što ovom nacionalnom parku dakako donosi i raznoliku pejzažnu,

vegetacijsku i faunističku sliku. Prethodna površina nacionalnog parka bila je motivirana primarno znanstvenim razlozima, a kako parametri nacionalnih parkova danas podrazumijevaju i turističko- rekreacijsku funkciju, daljnje širenje je bilo neophodno. Istodobno, Snježnik i Kupa prema očuvanim prirodnim vrijednostima neosporno ispunjavaju i ostale kriterije u toj kategoriji zaštite prirode. Otvoreni planinski hrbat Snježnik - Guslica ima idealne uvjete za planinsku rekreaciju, a dolina rijeke Kupe osim bistrog i atraktivnog vodotoka omogućuje visinsku sezonsku migraciju faune što je u takvim razmjerno malim nacionalnim parkovima i te kako poželjno što je prikazano na slici 3. (Benac, 2021, 23).

Slika 3. Karta nacionalnog parka Risnjak

Izvor: Bralić, Ivo. Hrvatski nacionalni parkovi. Zagreb: Školska knjiga, 2005., str. 83

Nacionalni park Risnjak je planina velike ljepote i bioraznolikosti koja je ostala gotovo netaknuta civilizacijom i čini veliki dio Gorskog kotara. Površina Risnjaka iznosi 63,5 četvornih kilometara, što također čini 16 sela i zaselaka koji pripadaju gradovima Čabar i Delnice. Na području nacionalnog parka prema popisu stanovništva iz 2021. godine, živi 61 stanovnik. Najnapučenije je selo Podgrič koje ima 20 stanovnika, a neka sela danas su

sasvim napuštena, a gdje ima ljudi to su najčešće osobe starije životne dobi i brojke se uredno smanjuju tijekom godina (Horvat, 2022, 221).

Risnjak je jedinstven i po svojim prirodnim ljepotama, bioraznolikosti i položaju. Udaljen samo sat vremena od Rijeke, odnosno 1,5 sat od Zagreba, taj nacionalni park, iako nije među najpopularnijima, smatra se najznačajnijim primjerom visinskog vegetacijskog raščlanjenja Hrvatske. Ondje je najljepše izražen fenomen vegetacije ponikava koje predstavljaju prirodu vezu između Balkanskih planina i Alpi. Ujedno, Risnjak je i klimatska i vegetacijska pregrada između Hrvatskog primorja i kopnenih dijelova Hrvatske. Risnjak je prirodno stanište medvjeda, vuka i risa, a u nacionalnom parku prebiva čak 1148 vrsta flore (Krznarić, 2019, 221).

2.1.1. Geologija i reljef

Paklenica

Najimpresivniji dio Paklenice sigurno su divovski klanci Velike i Male Paklenice. Započinju u blizini mora, a u jedno od njih, Veliku Paklenicu, može se ući i vozilom. Njihovi kanjonski prodori jesu najveće erozivne forme Velebita (Radoš, 2019, 60).

Većina posjetitelja dolazi u Paklenicu ljeti i pita se otkuda tako duboki klanci, a korita suha. Za objašnjenje nije dakle dovoljno poznavanje samo današnjih hidrografskih prilika i samo toga dijela Velebita. Geolozi i paleoklimatolozi uče nas da je Zemlja prošla kroz ledeno doba ili razdoblje glacijacije. Tada je raspadanje stijena bilo jače, a u vapnencu još nije bio razvijen sustav podzemnih pukotina koji je toliko karakterističan za današnju hidrografiju u kršu. Usto, nije bilo ni šuma koje bi ublaživale površinsko otjecanje i eroziju (Radoš, 2019, 60).

Nadalje, tome su pomogle i tektonsko - geološke prilike u zaleđu, odnosno gornjim dijelovima tih dolina. U tom zaleđu su izbile starije naslage čija se litološka svojstva znatno razlikuju od ostalih dijelova primorske strane Velebita. Riječ je o raznolikoj seriji slojeva u kojoj pretežu dolomiti, škriljevci, pješčenjaci i druge vodonepropusne stijene podložne uobičajenoj površinskoj eroziji. Zato su doline šire u blažim padinama i pod vegetacijom. Zbog količine krša i ostalog trošnog materijala, erozivna snaga vode je bila velika pa su se

potoci na primorskoj strani Velebita uspjeli probiti do mora i usjeći dva duboka kanjona. Danas voda stalno žubori samo u tim gornjima tokovima. Što bliže obali, otočna korita sve više u vapnenicima i voda se gubi u bezbrojnim pukotinama karbonatnog podzemlja. Samo u razdobljima većih kiša i otapanja snijega u visokom planinskom zaleđu, dotok vode nadjača poniranje i tada njezin kloket, a katkada i zastrašujuća buka odjekuju klancem, pa i dalje sve do mora (Radoš, 2019, 62).

A do mora je još nešto više od 1 kilometra u Velikoj i Maloj Paklenici. Točnije, taj prostor su stvorile upravo spomenute bujice nasipanjem uzvodno erodiranog materijala. To su jedina nizinska područja pod Velebitom. Kada znamo da je sav šljunak tih plavina stigao s bujicom iz zaleđa, tada postaju jasnije i shvatljivije dimenzije klanaca. A zahvaljujući tim potocima, taj dio podvelebitske obale rese lijepa i dugačka žala (Radoš, 2019, 62).

Značajni dio nacionalnog parka pripao je slijevu Velike Paklenice. Opasni klanac je dug 2,5 kilometra. Njegovim dnom prolazi najprije cesta, a zatim zidana staza, pa je svakom dostupan. Na njegovom gornjem kraju s istočne strane, najveća okomica u Velebitu je Anićevo kuk što je prikazano na slici 4.

Slika 4. Anićevo Kuk

Izvor: Bralić, Ivo. Hrvatski nacionalni parkovi. Zagreb: Školska knjiga, 2005., str. 65

Anićev kuk je i najpoznatija alpinistička točka u Hrvatskoj, a početkom svibnja organizira se alpinistički slet s natjecateljima iz mnogih zemalja. Dok je drugdje promatranje alpinističkih stijena običnim posjetiteljima uglavnom nedostupno, tu je moguće većim dijelom godine, što su ljeti česti slučajevi (Radoš, 2019, 62).

I sljedećih se pet kilometara Velika Paklenica većinom poprečno probija prema srcu Velebita, a zatim kod Planinarskog doma na visini od 500 metara, naglo kreće prema jugoistoku i time se pretvara u uzdužnu dolinu. Na toj točki, Paklenica se sa sjeverozapada priključuje dolina Brezimenjače, pa reljefno - pejzažna slika podsjeća na iskrivljeno slovo T što je prikazano na slici 5.

Slika 5. Dolina Brezimenjače

Izvor: Bralić, Ivo. Hrvatski nacionalni parkovi. Zagreb: Školska knjiga, 2005., str. 66.

Uzdužni dio doline je mnogo širi i zajedno s Brezimenjačom ima izlaz sedam kilometara dugog korita kojemu je sjeveroistočna strana mnogo viša od jugozapadne. U tom se koritu i u glavnoj šumi nacionalnog parka, pa to čini još jednu pejzažnu razliku u odnosu prema donjoj Paklenici (Radoš, 2019, 62).

Dok Velikom Paklenicom prolazi uhodana i široka staza, u Maloj Paklenici treba pažljivo hodati i često probijati kroz šiprag, a katkada i rukama obilno pomagati. Za posjet Maloj Paklenici najsigurnije je ljetovanje zbog toga što se onda većinom ide suhim koritom. Čim naiđu veće kiše, klanac je nepristupačan za čovjeka bez opreme (Radoš, 2019, 65).

Cijeli je slijev Male Paklenice teže pristupačan i manje posjećen. Izmjenom granice 1997. godine parku je priključena vršna planinska zona u zaleđu dotadašnjeg parka. To je pojas najviših Velebitskih vrhova. Neki od njih prelaze i 1700 metara. Planinski hrbat se sužuje na dva do tri kilometara, a kako nije pod šumom, omogućuje istodobne vidike i prema Lici i moru. Izgrađuju ga slojevite i usluge naslage pa su vrhovi bez kukova. Najistaknutiji u tom vijencu vrhova su svakako Sveto brdo jer je posljednji u nizu i dugo se držalo da je to najviši vrh Velebita (Radoš, 2019, 66).

Parku je sa zapadne strane pripojena geomorfološki vrlo bogata i privlačna skupina sjenovitih kukova – Bojinac, a prema sjeverozapadu, vršno velebitsko područje u kojem se pejzažno ističu masivi Debelog brda ili Višerujna i Badnja, te otvorene pašnjačke visoravni Oglinovac i Javornik te Struge. Između Bojinca i Višerujna prostire se Rujno kao najveće polje na primorskoj padini Velebita. To je također otvoreni uravnjeni prostor na visini od 900 metara. Rujno je izvan granica nacionalnog parka no njegov smještaj, krajobrazna i komplementarna funkcija u širem prostoru nalazi što skoriju korekciju granica (Radoš, 2019, 66).

Bogatstvo površinskog reljefa prati i zanimljiv podzemni krajolik. Od nekoliko većih speleoloških objekata u nacionalnom parku, najljepši je Manita peć u donjem dijelu Velike

Paklenice. Dio utopljenog vapnenca se ponovno vraća i nakuplja kao sige. Proučena dužina te špilje je 175 metara. Najveća je duga 65 metara, široka 40 metara, visoka 32 metra, a neki stalagmiti su niknuli sa špiljskog dna i 20 metara. Ulaz u špilju je i vidikovac, a u blizini je i stijena Zub ili Maniti kuk što predstavlja još jedan izazov za alpiniste što je prikazano na slici 6. (Radoš, 2019, 66).

Slika 6. Manita Peć

Izvor: Bralić, Ivo. Hrvatski nacionalni parkovi. Zagreb: Školska knjiga, 2005., str. 66.

Risnjak

Gorski kotar je iznimno planinsko područje smješteno na zapadu Hrvatske, a u geotektonskom smislu pripada Dinarskom planinskom sustavu stisnut samo na tri kilometra. Tu su se panonski i peripanonski prostori najviše primaknuli Jadranskom moru (Benac, 2021, 22).

Gorski kotar je najšumovitiji prostor Hrvatske. Čak je 60% njegove površine obraslo šumom. Planinski masivi su gotovo u cijelosti obrasli šumom, a veće poljoprivredne površine nalaze se u središnjem nižem dijelu Gorskog kotara, te dolini rijeke Kupe i izoliranim poljima. Šume su prevladavajuća karakteristika goranskog krajolika i goranskog života (Benac, 2021, 22).

Krajolikom zapadnog dijela Gorskog kotara prevladavaju dva planinska masiva sličnih visina. To su Risnjak i Snježnik. Udaljenost njihovih vrha je tek tri kilometra pa bismo ih po tome mogla nazvati blizancima. Osim glavnih vrhova, postoji i niz nešto nižih

s visina između 1400 do 1500 metara. Risnjački masiv nešto je homogeniji pa se to odrazilo i u nazivlju vrhova. Sjeverni mali Risnjak od 1434 metara i Južni mali Risnjak od 1448 metara. Za Snježnik je prikladnije reći da je riječ o izduženoj gorskoj kosi jer sjeverozapadno od najvišeg slijede niži vrhovi Međuvrh, Guslica i Planina. Međutim, glavni vrhovi Risnjak i Snježnik su uočljivi u krajoliku jer završavaju kao gole gromade svijetlih stijena koje poput otoka strše iz nepreglednog mora goranskih šuma što je prikazano na slici 7. (Benac, 2021, 22).

Slika 7. Planina Snježnik

Izvor: Bralić, Ivo. Hrvatski nacionalni parkovi. Zagreb: Školska knjiga, 2005., str. 82

Sve vrhove, a i veći dio nacionalnog parka izgrađuje jurski vapnenac. Vrsta reljefa je krš s uobičajenom krškom metodologijom od stjenovitih vrhova, do dubokih jama i zatvorenih ponikava. Istodobno kudikamo najveći dio nacionalnog parka je pod šumom. Tek u rubnom dijelu u dolini rijeke Kupe pojavljuju se znatno poljoprivredne površine, a u brdskom prostoru bez šume su samo najviši vrhovi i nekoliko izoliranih proplanaka. Ti proplanci su pravi krajobrazni dragulji nacionalnog parka. Riječ je o travnjacima koje su donedavno kosili seljaci, a danas ih održava Uprava parka. Osim po slikovitosti, ti su proplanci poznati kao i faunistički lokaliteti. Stalni izvori i manji potoci u Leski i Šeginama ujedno su pomorice. Podzemni hidrografski sustav većim dijelom gravira porječju Kupe, odnosi crnomorskom slijevu (Benac, 2021, 24).

2.1.2. Klima

Nacionalni park Paklenica pod utjecajem je submediteranske, kontinentalne i planinske klime, a zbog različitih nadmorskih visina, nagiba i ekspozicija, prisutna je velika raznolikost mikroklimatskih prilika (Biškupić, 2020, 11).

Klimatska mjerenja se za sada ne provode na području parka Paklenica. Prema mjerenjima najbliže meteorološke postaje u Starigradu - Paklenici najtopliji je mjesec kolovoz sa srednjom mjesečnom temperaturom od 25,7°C, a najhladniji je mjesec veljača s prosječnom temperaturom od 7,5°C. Udaljavanjem od obale, temperaturne se vrijednosti smanjuju, pa tako srednja mjesečna temperatura u vršnim dijelovima Velebita može biti i 15°C niža od temperature uz more. Zbog izloženosti južnog Velebita jugozapadnom vlažnom strujanju zraka s mora, dolazi do stvaranja obilne geogorografske oborine. Najmanja je količina oborina na obali, dok se s porastom visine naglo povećava i količina oborina – na visini od 900 metara prelazi 2000 mm/god, a u najvišem dijelu iznosi oko 3500 mm/god. Od vjetrova najznačajnija je bura, koja je posebno jaka na prijevoju Buljma (1398 m/nm) i u Čičinoj dolini (1550 m/nm) pod Svetim brdom. Vjetrovi su, kao i oborine, prisutniji u zimskom razdoblju. Od ostalih vjetrova treba spomenuti jugo (široko), južni vjetar i ljeti, zapadni vjetar, maestral (Biškupić, 2020, 11).

Glavna obilježja nacionalnog parka Risnjak su svježja ljeta, hladne zime i puno oborina. U vršnoj zoni prosječna temperatura u srpnju je 12,5 stupnjeva dok je u siječnju 3,3 stupnja, a prosječna količina oborina 3379 milimetara. Jesen donosi najviše oborina, što podrazumijeva da je Risnjak u maritimnom mediteranskom oborinskom režimu. Snijeg se kod planinskog doma na 1418 metara zadržava u prosjeku 157 dana godišnje, a njegova visina može doseći i do 4 metra. Relativna važnost također ima visoke vrijednosti što je osobito važno za vegetaciju nacionalnog parka i Gorskog kotara u cjelini. Zbog manje nadmorske visine u dolini rijeke Kupe zime su blaže s manje snijega i ljeta su toplija. I ukupna količina oborina je dakako manja. Klimatski uvjeti određuju prosječan visinski raspored vegetacije (Benac, 2021, 27).

2.1.3. Vode

Potok Velika Paklenica najčešće ponire na području ispod Anića luke. Cijelom svojom duljinom protječe do ušća u more tijekom kišnog razdoblja u proljeće, jesen i zimu. Voda iz srednjeg toka potoka Velika Paklenica koristi se i dalje za djelomičnu opskrbu pitkom vodom obližnjeg naselja Starigrad-Paklenica. S obzirom na siromašne vodne kapacitete unutar nacionalnog parka, ovu bi praksu trebalo promijeniti. Jedna od većih opasnosti za kvalitetu potoka Velika Paklenica jest propusnost postojećih septičkih jama i nedostatak alternativnih bioloških pročistača kod Lugarnice i planinarskog doma Paklenica. Drugi vodotok u parku, u kanjonu Male Paklenice, izvire iznad Vlačkograde drage na oko 1000 m/nm manjeg je kapaciteta, a ovisi o godišnjem dobu i oborinama. Vodotok postupno ponire do toka Orljače, a u kanjonu je potok aktivan za kišnih jeseni, zime i ranog proljeća (Biškupić, 2020, 22).

Kupa je jedna od najvećih i najljepših hrvatskih i slovenskih rijeka jer je djelomice granična rijeka. Njezino vrelo i prvi koraci u dužini oko 5 kilometara zajedno s dolinskim pristancima su obuhvaćeni novim granicama nacionalnog parka Risnjak što je pokazano na slici 8. (Benac, 2021, 24).

Slika 8. Rijeka Kupa

Izvor: Primorsko - goranska županija. Risnjak. Županijski zavod za održivi razvoj i prostorno planiranje. 2013., str. 24.

Pod 100 metara visokom okomitom stijenom na 313 metara nadmorske visine se oblikovalo jezero iz kojeg istječe rijeka. U njezinom zaleđu se prostire krško područje u kojem voda ponire i tu na dodiru s nepropusnim paleozojskim naslagama koncentrirano izbija na površinu. Površina jezera je vrela mirna voda koja dotječe iz okomitog bunara čija je dubina zasad izmjerena 80 metara. Zato je temperatura vode 5 do 6 stupnjeva (Benac, 2021, 24).

Kupa je u gornjem toku prava brdska rijeka i ribiči je cijene zbog atraktivnog sportskog ribolova. Glavni plijen su lipljen, potočna pastrva i zlatni pior. Ribolov se obavlja uz dopuštenje i nadzor Uprave društva (Benac, 2021, 26).

Dolina Kupe je geomorfološki raznolik kraj jer je i raznolika biološka - geološka slika. U spomenutim nepropusnim sedimentima, reljef je raščlanjen brojnim potočnim dolinama, a u karbonatnim stijenama se stvaraju mnogo strmija. U neposrednoj blizini vrela, nalazi se pravi kanjonski 200 metara dubok bujičnjak Sušica (Benac, 2021, 26).

Dolina Kupe je jedini nastanjeni dio nacionalnog parka. To su par zaselaka u kojima živi pedesetak stanovnika (zaselci Razloge i Podgrič). Ti se lokaliteti nastoje očuvati jer sadrže vrijednu graditeljsku i etnografsku baštinu, a nude i određene mogućnosti seoskog turizma (Benac, 2021, 26).

2.1.4. Tlo

Na području nacionalnog parka Paklenica nalazimo na više tipova tala. Tlo u donjim dijelovima korita Velike i Male Paklenice većinom se sastoji od kamenjara, koji se posebno ističe na stranama kanjona, ispod Manite peći, u podnožju Sklopa, Anića kuka, Crljenog, Babinog kuka, Klimente i Vlašskog grada (Biškupić, 2020, 20).

Plitko smeđe tlo uključuje dio srednje doline Velike Paklenice i pojas sjeverno i južno od gornjeg toka Velike Paklenice, padinu pod Buljomom i dio doline Brezimenjače. Srednje duboko tlo rudina zaprema dijelove dolina Velike i Male Paklenice, Orljae, uz

Močila, Ivine vodice te zaseoke Ramiće i Pariće. Predjeli pod smeđim tlom na vapnencu obrasli su bukovom i borovom šumom, a klekovinom viši, visokoplaninski dijelovi parka. Na zaravni između kanjona su tanke naslage crvenice (Biškupić, 2020, 20).

U analizi Risnjaka, poljoprivredna tla imaju naglasak u ekološkim vrijednostima prostora. Najzastupljenija tla su šumska tla koja zajedno sa šumom čine nedjeljivu cjelinu šumskih staništa (Benac, 2021, 27).

2.1.5. Biljni i životinjski svijet

Bogatstvo i raznolikost velebitske vegetacije dokazalo je ispisivanje te planine u internacionalnu mrežu rezervata biosfere. Nacionalni park Paklenica je primjeran zastupnik toga bogatstva u sferi šumskih zajednica i u prizemnoj flori. Nacionalni park je prostor velikog visinskog raspona obogaćenog usto modifikacijama koje uzrokuju dolinski prodori. Procjenjuje se da vaskularnih biljaka u nacionalnom parku ima oko 1000 što je prikazano na slici 9. (Lukač, 2019, 68).

Slika 9. Pakleničke šume

Izvor: Lukač, Gordan. Prirodne osobitosti i bioraznolikost nacionalnog parka Paklenica. Paklenica: Uprava nacionalnog parka, 2019., str. 68.

Najveće površine jesu bukove šume, a unutar njih najljepše šumske skupine čini primorska šuma bukve. Mnogo manje površine su pod brdskom šumom bukve u kojoj se uz ostale vrste pojavljuje i božikovina. Sljedeća zajednica u ovoj skupini šuma je bukva koja je na lokalitetima kiselih podloga. I napokon, u posljednjem je graničnom šumskom pojasu do 1500 metara, pretplaninska bukova šuma (Lukač, 2019, 68).

Iduće šume po važnosti i prostiranju u Paklenici su šume crnog bora što je prikazano na slici 10. Crni bor pojavljuje se većinom u čistijim sastojinama, a mjestimično i u bukovim šumama. To je biljka većih nadmorskih visina, ali se spušta niz doline gdje vrlo dekorativno raste iz kamena. Do II. Svjetskog rata iz borova se vadila smola, a od smole se dobiva paklina za luč i premazivanje drvenih brodova. Odatle je vjerojatno i proizašao naziv Paklenica (Lukač, 2019, 68).

Slika 10. Šume crnog bora

Izvor: Lukač, Gordan. Prirodne osobitosti i bioraznolikost nacionalnog parka Paklenica. Paklenica: Uprava nacionalnog parka, 2019., str. 69.

U flori Paklenice te Velebita treba naglasiti vegetaciju stijena i točila. Nitko ne ostaje ravnodušan uz plave rukoveti prozorskog zvončića što prkosno promatraju gotovo sa svake stijene u klancu i dalje do gornjih Pakleničkih dolina. Tu će im se također na stijenama pridružiti bijeli cvjetovi alpskog likovca. Od edemničnih vrsta tu raste pljeskarica, Waldsteinov zvončić, Kitajbelov jaglac, Kitajbelov pakujac i dr. Na planinskim pašnjacima rastu ljiljani, ljiljani zlatac, orhideje (oko 20 vrsta), klinčići i srčanici. Na višim planinskim točilima nalazimo posebnu zajednicu točilarka što je prikazano na slici 11. (Lukač, 2019, 70).

Slika 11. Točilarka

Izvor: Lukač, Gordan. Prirodne osobitosti i bioraznolikost nacionalnog parka Paklenica. Paklenica: Uprava nacionalnog parka, 2019., str. 70.

Slično kao i na planinskim područjima dinarskog gorja, vegetacije Risnjaka i Snježnika se odlikuje sa visinski izrazitom raščlanjenošću. Razlikujemo nekoliko vanjskih pojaseva u kojima su se razvile pripadajuće klimazonalne šumske zajednice. (Kamenarović, 2017, 33).

Svaki se od tih vanjskih pojaseva odlikuje još nizom prirodnih zajednica koje su se razvile ovisno o reljefnim, klimatskim, geološkim i drugim uvjetima (Kamenarović, 2017, 33).

Florno bogatstvo šuma bukove i jele je posebno izraženo u endemičnim i rijetkim vrstama. Vrlo razgibni reljef ovako širokog krškog područja je uvjetovano pojavom stanišnih varijanta ove zajednice koja se odlikuju posebnim mikroklimatskim uvjetima, tipom tla i drugim što se odražava u florističkom sustavu (Kamenarović, 2017, 34).

Iznimna mrazišta koja su najučestalije u uleknućima terena omeđuju smrekove šume borealnog tipa. Pretplaninska smrekova šuma obuhvaća stjenovite padine i dno ponikvi. Za Risnjak je važna i šuma jele na kamenim konstrukcijama, a možemo je svrstati u najzanimljivije vegetacijske pojaseve ove planine (Kamenarović, 2017, 34).

Vegetacija stijena uz planinske rudine umnogome doprinosi raznolikosti biljnog svijeta nacionalnog parka, a ljepotom i rijetkošću svojih biljnih predstavnika nerijetko zadivljuje posjetitelje. U bukovom šumskom području su uglavnom zastupljene zajednice merinke i blijedožute šupaljke s obiljem mahovine, a nalaze se u pukotinama stjenovitih vapnenačkih stijena. U nižim predjelima na stijenama iznad rijeke Kupe, važnu ulogu u obrastanju stijena ima kalnička šašika. Na stijenama viših predjela Risnjaka i Snježnika u pojasu Klekovine razvija se zajednica rascjepkane slezenice i Hayekove pušine u kojoj su zastupljene mnoge značajne planinske biljke, između ostalog runolist, planinarima najdraži cvijet (Kamenarović, 2017, 35).

Vjerojatno su ptice najzanimljiviji segment pakleničke šume, osobito običnom posjetitelju. U tom smislu Paklenica je s 206 utvrđenih vrsta i u velebitskim razmjerima na prvom mjestu. Gotovo ih se polovica od toga tu i gnijezdi. Paklenica je stanište nekih rijetkih grabljivica kao na primjer suri orao, orao zmijar, sokol i planinska sova. I bjeloglavom supu tu je jedno od posljednjih utočišta u Hrvatskoj. Dimenzije s rasponom krila mu iznose 2,6 metara što je prikazano na slici 12. (Lukač, 2019, 70).

Slika 12. Bjeloglavi sup

Po kanjonskim stijenama gnijezde se i žive brglijez kamenjar s karakterističnim zviždukom i skakutanjem, modrokos, hridna bregunica, pećinska lastavica, piljak i dr. Šume nastanjuju između ostalih planinski djetlić, siva žuna, crna žuna, različite vrste sjenica, zeba i zvižduk. Uz potoke može se sresti vodenkosa, a na visokoplaninskim travnjacima obična bjeloguza i planinska trepteljka. Dakako, ogłosi se i neponovljivi pjevač slavuj (Lukač, 2019, 71).

Najvažniji predstavnik sisavaca pakleničkih šuma je medvjed. Njega je međutim mnogo teže vidjeti jer očito ne mari za ljudsko društvo. I ostale ovdašnje zvijeri izbjegavaju čovjeka, a to su ris i divlja mačka. Zatim veliki sisavci - divlja svinja, srna i jelen. Strpljivim promatračima može se u vidokrugu pojaviti i divokoza. Dosta su brojne i manje zvijeri - kuna zlatica i kuna bjelica, jazavac i lisica. Među malim sisavcima osobitu pozornost znanstvenika privlače glacijalni relikti Dinarida - runasti voluhar i krški puh, a izrazito bogatstvo vrsta je utvrđeno i u šišmiša (Lukač, 2019, 72).

Gmazovi Paklenice su također raznovrsni. Vidljiva je zmija otrovnica poskok. Iako ih nema mnogo, potreban je oprez pri podizanju kamena, penjanje uz pomoć ruku i sl. osobito kada se kreće izvan uhodanih staza. Zbog lijepih šara i boja, mnogi misle da je pjegava crvenkrpica otrovnica, a dužinom katkada iznenadi četveroprugi kravosas čiji je uzorak na odjeći kao da su ga otkale vrijedne ruke toga kraja. Tu su još bjelica ili Eskulapova zmija, ljuta crnokrpica, šilac i šara poljarica (Lukač, 2019, 72).

Zabilježeno je 11 vrsta guštera, od kojih razlikujemo blavora, običnog zelembaća i velikog zelembaća, te crnu planinsku guštericu što rađa žive mlade (Lukač, 2019, 72).

U zanimljivoj entomofauni svakako treba spomenuti kolonizirane letače što slijede nudeći neštedimice svoju ljepotu. No koji je leptir ljepši? Treba se odlučiti između crvenog velebitskog apolona, admirala, velike preljevnice, lastina repa, mrtvačkog plašta, danjeg paunčeta i možda ponekog takmaca među planinskim elegijama (Lukač, 2019, 72).

Životinjski svijet nacionalnog parka Risnjak vrlo je raznolik, ali još nepotpuno istražen i poznat. Neke životinjske skupine su bolje istražene, a neke su još uvijek gotovo potpuno neistražene, premda su njegovu šumu istraživali brojni istraživači (Kamenarović, 2017, 41).

Brojni člankonošci koji prebivaju u prizemnom sloju su predmet istraživanja entomologa. Podaci o njihovom sastavu i brojnosti su pokazatelj opterećenosti ekosustava onečišćenjima. Na vrhu hranidbenog lanca prizemne faune člankonošca kod kornjaša se odvajaju hitre i trčci. Hitre su živahni danji kukci zelenkasto obojenog potkrovlja, te se nalaze na plješinama travnjaka. Na području parka je utvrđeno oko 30 vrsta trčaka (Kamenarović, 2017, 41).

Svakako najuočljivija i najljepša skupina kukaca jesu leptiri koji se često zadržavaju sišući nektar na cvatućim glavočikama gdje ćemo ih najlakše promatrati. Markantna pretplaninska staništa najviših dijelova Snježnika i Risnjaka, nalazišta su i nekih izrazito planinskih vrsta. Tu susrećemo planinske leptire crnce, zatim malene leptire te četveroredne planinske grbice koji se odlikuju narančastim pjegama na crnim krilima i druge planinske vrste. Leptiri crnci razvili su se zbog izoliranosti u kupskoj dolini kao posebne endemične podvrste (Kamenarović, 2017, 42).

Uz Kupu je zastupljena bogata fauna vodenih kupaca i drugih vodenih beskralježnjaka. Značajne su neke vrste tulara, vodencvjetova i obalčara. U izvoru Kupe je pronađena endemična vrsta tulara koja je dosad poznata samo iz nekoliko krških zona u Hrvatskoj (Kamenarović, 2017, 42).

Kupa je u svom gornjem dijelu tipična salmonidna voda i staništa za ribe čestih gorskih voda kao što su lipljena, potočna pastrva, peša i zlatnog pijora (Kamenarović, 2017, 42).

U Risnjaku postoji devet vrsta vodozemaca, dok je gmazova osam. Posebno su značajni crni daždevnjak i endemična velebitska gušterica. U šumi nadalje možemo uočiti i pjegavog daždevnjaka zbog izrazite crvene i žute obojenosti. Od otrovnih zmijsa, u parku živi riđovka i poskok zbog čega je potreban stanoviti oprez (Kamenarović, 2017, 42).

Glasanje i pjev ptica uvijek pobuđuju radoznalost posjetitelja. Na Risnjaku i okolnim područjima ornitološkim istraživanjima je zabilježeno 97 vrsta od kojih se na području parka i njegovo uže okolice gnijezde 72 ptičje vrste. Neke od njih posjetitelji će opaziti ili čuti tijekom prolaska parkom (Kamenarović, 2017, 42).

Samo u određenim i rijetkim predjelima, uglavnom iznad 1000 metara može se susresti najimpresivniju pticu starih i neuznemirenih šuma, a to je tetrijeba gluhana. Tetrijeb se svugdje povlači pred naletom civilizacije pa im zaštićena područja pružaju utočišta. Pjev mužjaka na pjevalištima u proljeće je neobični doživljaj. (Kamenarović, 2017, 43).

Zahvaljujući atraktivnim vrstama ptica, nacionalni park Risnjak mogao bi ponuditi brojne sadržaje promatranja i različitih obrazovno - istraživačkih djelatnosti vezanih uz proučavanje ptica što je prikazano na slici 13.

Slika 13. Crveni srndač

Izvor: Zbornik radova. Uprava nacionalnog parka Risnjak. 2018., str. 43

Nešto slično pokrenulo se za promatranje sisavaca na promatračnici uz poučnu stazu Leska. Tu se mogu promatrati medvjedi i druge životinje koje ovamo dolaze u sumrak i noću. Fauna sisavaca parka je naime prilično raznolika i brojna, ali još nedovoljna proučena. Od malih sisavaca, najmanje su istraženi šišmiši. Smatra se da je za područje parka poznato oko 30 vrsta sisavaca što bi prema procjenama prirodoslovaca moglo iznositi oko 80% mogućih vrsta sisavaca ovog područja. Za Risnjak je od izuzetne važnosti fauna velikih sisavaca poput medvjeda sadrži i vukove, lisice, divlje mačke, jelene, divlje svinje i dr. Divokoze koje su donedavno u većem broju zadržanih na vrhovima Risnjaka i Snježnika, sada su vrlo rijetke. Uz Kupu se povremeno susreće vida. Značajno je i ponovno naseljavanje krupnog grabežljivaca risa, pa ovdje na jednom mjestu žive svi veliki europski predatori (Kamenarović, 2017, 43).

2.2. Duštveno-geografska obilježja

2.2.1. Stanovništvo

Na području parka Paklenica u zaseoku Ramići, žive dva stalna, starija stanovnika. Većina drugih pakleničkih zaselaka (npr. Kneževići, Katići) je napuštena, dok u Parićima, Ramićima i stanovima Velikog Rujna, stanovnici borave sezonski i povremeno (vikendom) ili iznajmljuju ljetne stanove posjetiteljima i planinarima (Biškupić, 2020, 39).

Broj stanovnika u nacionalnom parku Risnjak je vrlo malen. Prema broju stanovništva iz 2021. godine, živi 61 stanovnik u par zaselaka koji su sastavni dio parka od 1997. godine. Samo u selu Podgorič živi 20 stanovnika, dok su ostali zaoseoci nastanjeni malim brojem starijeg stanovništva (Širišćević, 2022, 12).

2.2.2. Naselja

2.2.2.1. Ruralna područja

Proglašenjem NP Paklenica ograničene su ekonomske djelatnosti na području parka što je direktno utjecalo na tradicionalne ruralne aktivnosti u gornjem dijelu Parka i seljenje stanovništva na obalu, tako da danas Park skoro pa i nema stalnih stanovnika.

Unutar NP Risnjak, 2022. godine obitavalo je 19 stanovnika, a status najživljeg naselja nose Razloge s pet trajnih stanovnika. U okolini NP Risnjak postoje manja ruralna naselja: Podgora Turkovska, Crni Lug, Hrvatsko, Podgrič, Mogušari, Srednji Hrib i Steklice, Požar, Kalić, koja su na Popisu 2021. godine brojala 431 stanovnika (Kamenarović, 2017, 114).

2.2.2.2. Urbana područja

U blizini nacionalnog parka Paklenica nalaze se tri velika urbana područja. Prvi je Starigrad – Paklenica, mali grad u Hrvatskoj. Nalazi se uz Jadransko more i ima oko 2000 stanovnika. Starigrad je naseljen od davnina kada se spominje pod rimskim imenom Argyruntum. Starigrad je danas poznat kao mjesto za obiteljski odmor budući da se nalazi na obali Jadranskog mora. Do Starigrada je također prilično lako doći morem ili cestom iz drugih većih naselja u tom području (Biškupić, 2020, 42).

Zadar je grad u južnoj Hrvatskoj. Najveći je grad u zemlji po površini, a broji oko 100.000 stanovnika. Zadar je prekrasan grad, i turistički vrlo atraktivan posjetiteljima.

Posebno se može pohvaliti starim gradom s kamenim ulicama i nevjerojatnom arhitekturom, kao i nekim obližnjim plažama i otocima. Rimljani su formalno osnovali grad kao municipij u prvom stoljeću prije Krista. Njime su kasnije vladali Mlečani, Austrijanci, Mađari, Francuzi i Talijani, prije nego što je pripojen Jugoslaviji (Biškupić, 2020, 42).

Split je grad u Hrvatskoj, drugi najveći grad u državi po broju stanovnika, a leži na Jadranskom moru. Do ovog prekrasnog grada može se doći cestom, željeznicom, zrakom i vodom. Posjetitelji mogu uživati u svim vrstama luksuznog i jeftinog smještaja, dok su u Splitu (Biškupić, 2020, 42).

U bližoj okolici nacionalnog parka Risnjak, nalazi se jedno veće naselje Crni Lug, koje je određeno kao lokalni centar sa 500 stanovnika. Također, Crni Lug je centralno servisno mjesto za nacionalni park koji je udaljen od parka 1,8 km (Kamenarović, 2017, 112).

Uprava nacionalnog parka Risnjak smještena je uz istočnu granicu parka u naselju Bijela Vodica gdje se nalazi glavni ulazak u park. U zgradi uprave smješten je restoran i sobe za smještaj 40 gostiju. Također je planiran laboratorij i prirodoslovni muzej (Kamenarović, 2017, 112).

3. Obilježja turizma na istraživanom području

Strateško upravljanje turizmom nacionalnih parkova Paklenice i Risnjaka uključuje optimizaciju dinamike opterećenja izazvanih turističkim posjećivanjima i ravnomjernom raspodjelom tijekom cijele godine, kao i intenziviranje u predsezoni i podsezoni. Dobra organizacija nacionalnih parkova zahtijeva široku koncentraciju poticanjem kratkotrajnog zadržavanja u područjima najveće osjetljivosti, kao i usmjeravanje posjetitelja prema rubnim područjima, prema uspostavljenim informativnim centrima, komercijalnoj ponudi i hostelskim objektima (Vidaković, 2003, 73).

Adekvatnim upravljanjem osigurava se razvoj nacionalnih parkova unutar dopuštenih i planiranih kapaciteta svakog dijela zaštićenog područja, kao i očuvanje standarda kvalitete okoliša. Ponuda hostela i smještaja u hrvatskim nacionalnim parkovima je niske kvalitete. Osim nepovoljnih gospodarskih uvjeta u kojima država, kao vlasnik javnih ustanova, teško izdvaja financijska sredstva za investicije u cilju poboljšanja kvalitete smještaja, pojavljuje se i problem ekonomskog i tržišnog aspekta, s niskim povratom i zajedno s ograničenjima zaštićenog područja, ograničava ulaganje (Vidaković, 2003, 73).

Hrvatski nacionalni parkovi bilježe povećanu razinu organiziranosti učinkovitosti čime se promoviraju, a raste i broj turističkih agencija koje organiziraju izlete u nacionalne parkove ili nude specijalizirane turističke programe. Ukupan broj posjetitelja zabilježen u parku često je rezultat procjene. U neke nacionalne parkove je vrlo teško ući bez plaćanja ulaznice, dok je u drugim nacionalnim parkovima sustav posjećivanja takav da se kroz broj prodanih ulaznica, može dokazati određeni broj posjeta. Podatak o ukupnom broju posjetitelja je, dakle, kombinacija realnih, evidentiranih posjeta i procjena ukupnog broja posjetitelja. Ulaznice za nacionalne parkove uključuju parking, obilaske samog parka, usluge grupnog vodiča, korištenje panoramskih vlakova ili brodova na jezerima za prijevoz, te nema ograničenja u broju posjetitelja. Prihod svih nacionalnih parkova i parkova prirode iznosi oko 50 milijun eura, a novac ostvaren od turizma i smještajnih kapaciteta koristi se, među ostalim, i za očuvanje nacionalnih parkova (Vidaković, 2003, 74).

Upravljanje i organizacija rada u hrvatskim nacionalnim parkovima i zaštićenim područjima su pod strogim nadgledanjem Ministarstva zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva Republike Hrvatske. Unutar navedenog ministarstva, postoji Uprava za zaštitu prirode koja je nadležna za upravljanje svih zaštićenih prirodnih područja (Vidaković, 2003, 74).

Pod Upravom za zaštitu prirode također djeluju: Odsjek za očuvanje prirodnih područja i prirodne baštine, Odsjek za zaštitu nežive prirode, Odjel za zaštitu biološke i krajobrazne raznolikosti, Odjel za održivo korištenje prirodnih dobara i Odjel za očuvanje prirodnih vrijednosti. Nacionalnim parkovima se upravlja od strane upravnih vijeća, koje imenuje Vlada Republike Hrvatske, a čija je struktura upravljanja je prikazana na tablici 3. (Vidaković, 2003, 74).

Tablica 3. Struktura upravljanja nacionalnim parkom

• Ministarstvo zaštite okoliša i prostornog uređenja• Uprava za zaštitu prirode• Odjel za zaštitu biološke i krajobrazne raznolikosti• Odjel za održivo korištenje prirodnih resursa• Odjel za očuvanje prirodnih vrijednosti• Sekcija za očuvanje prirodnih dobara i prirodne baštine• Sekcija za zaštitu nežive prirode

Izvor: Vidaković, Petar. Nacionalni parkovi i zaštićena područja u Hrvatskoj. Zagreb: Fond za stipendiranje mladih za zaštitu prirode i turizam. 2003., str. 74.

Dostupni podaci pokazuju da Republika Hrvatska kao destinacija mediteranskog kruga koja valorizira nacionalne resurse nacionalnih parkova kao biološko osjetljiva područja, čini upravna tijela koja se bave zakonodavstvom i provedbom povezanih akata usmjerenih na njihovu zaštitu (Vidaković, 2003, 74).

U Hrvatskoj za svaki nacionalni park, s posebnim osvrtom na nacionalni park Paklenica i nacionalni park Risnjak, država zadržava pravo upravljanja parkovima koji su uključeni u mrežu državnih nacionalnih parkova. To upravljanje se očituje kroz planove korištenja i gospodarenja, u kojem su norme i upute za uporabu i očuvanje, te utvrđuje zoniranje kojim se precizira način javnog korištenja nacionalnih parkova. Ovi planovi su odobreni i povremeno revidirani dekretima Vlade Republike Hrvatske. Važnost nacionalnih parkova raste paralelno s porastom turističke potražnje za provođenjem odmora u prirodi, u mirnom okruženju. Nacionalni park Paklenica zauzima 95,00 km² dok nacionalni park Risnjak zauzima 64,00 km² što zauzima površinu od 159,00 km² odnosno oko 0,5 % ukupne površine Hrvatske. Osnovne karakteristike nacionalnih parkova Paklenice i Risnjaka prikazani su u tablici 4. (Tomas, 2022, 58).

Tablica 4. Analiza karakteristika nacionalnog parka Paklenice i Risnjaka

Nacionalni park Paklenica		Nacionalni park Risnjak
Površina	95,00 km ²	64,00 km ²
Najviši vrhovi	Vaganski vrh 1 757 m/nv, Sveto brdo 1 753 m/nv	1528 m – Vrh Risnjaka
Temeljni fenomen zaštite	zaštita najočuvanijeg i najvećeg šumskog kompleksa na području Dalmacije klanci Velike i Male Paklenice	šuma i hidrogeološki spomenik prirode – izvor Kupe proplanci jurski vapnenac na vrhovima Risnjaka i Snježnika
Županija	Zadarska i Ličko-Senjska	Primorsko-Goranska
Grad	Gospić	Delnice, Čabar i Bakar
Općina	Starigrad i Lovinac	Lokve i Čavle
Prirodna obilježja	autohtone šume crnog bora, uboki kanjoni s potocima –Velika i Mala Paklenica	klimatska i vegetacijska granica između Hrvatskog primorja i kopnenih dijelova Hrvatske
Godina proglašenja	1949- Zakon (NN 84/49) o proglašenju Paklenice nacionalnim parkom	1953 – Zakon (NN 43/53) o proglašenju nacionalnog parka Risnjak
Broj stanovnika	2 stanovnika	61 stanovnik
Broj posjetitelja	119.686	12.715

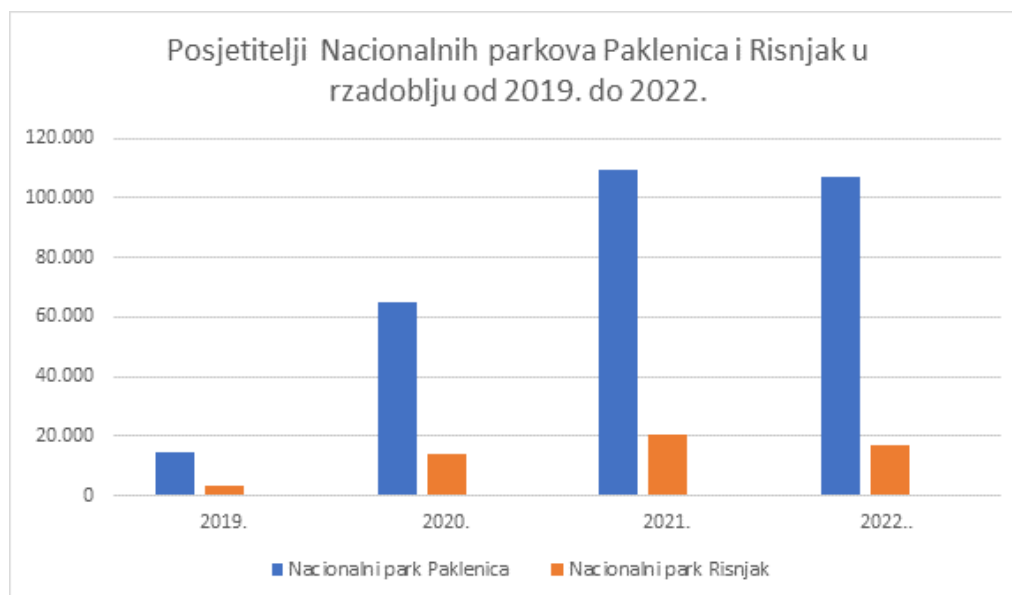
Izvor: Tomas. Stavovi i potrošnja posjetitelja nacionalnih parkova i parkova prirode u Hrvatskoj. Zagreb: Institut za turizam. 2022., str. 58

Promatrano s aspekta zaštićenih područja, evidentno je da se u Hrvatskoj 1,7 % od ukupnog područja štiti i valorizira kao područje iznimne ljepote i nacionalne zaštite. To ukazuje na činjenicu da Hrvatska ima raznovrsnu osnovu resursa, koja je prepoznata kao osjetljivo područje i koja je zaštićena kao nacionalni park, te da je Hrvatsko zakonodavstvo i uprava za zaštitu okoliša aktivnije uključena u brigu o zaštiti područja i uređenju nacionalnih parkova (Tomas, 2022, 58).

Iz navedenih pokazatelja, vidljivo je da su hrvatski nacionalni parkovi Paklenica i Risnjak prostorno malih površina i da su njihove međusobne udaljenosti zanemarive. Za potrebe bolje organizacije, predlaže se njihova radikalna reorganizacija, kao i njihova racionalizacija u geografskom i tematskom smislu objedinjujući npr. nacionalni park Paklenicu s nacionalnim parkom Kornati i parku prirode Telašćica (Tomas, 2022, 59).

Prije Domovinskog rata, Hrvatsku je posjetilo gotovo 2 milijuna ljudi, od kojih su jednu polovicu činili stranci. Tijekom Domovinskog rata, broj posjetitelja je, naravno, bio znatno manji. 2019. godine samo su nacionalni parkovi privukli preko 3 milijuna posjetitelja. Broj posjetitelja u nacionalnom parku Paklenica iznosio 14.4681, dok je broj posjetitelja u nacionalnom parku Risnjak iznosio 31.074 posjetitelja. U 2020. godini, broj posjetitelja pada zbog izbijanja Covid virusa pa se broj posjetitelja u nacionalnom parku Paklenica smanjio i iznosio je 64.924, dok je u nacionalnom parku Risnjak iznosio 13.984 posjetitelja. Tijekom 2021. godine porastao je broj posjetitelja u nacionalnom parku Paklenica, te iznosi 109.166. U nacionalnom parku Risnjak, broj posjetitelja je iznosio 20.333. Nakon dvije sezone koje je obilježila Covid pandemija, turizam u Hrvatskoj vratio se na brojke iz 2019. godine. Tijekom 2022. godine u svim nacionalnim parkovima Hrvatske stranih je posjetitelja bilo 1,82 milijuna, dok je domaćih posjetitelja bilo oko 300 tisuća. Paklenicu je posjetilo 107,1 tisuća posjetitelja, a najmanje ih je, oko 17 tisuća, posjetilo nacionalni park Risnjak. Godišnja tendencija rasta vidljiva je na grafikonu 1. (Ministarstvo turizma i sporta, 2023).

Grafikon 1. Posjetitelji nacionalnih parkova Paklenica i Risnjak u razdoblju od 2019. do 2022. godine

Izvor: Ministarstvo turizma i sporta 2023. https://mint.gov.hr/UserDocsImages/AA_2018_c-dokumenti/180703_i_kreitmeyer_konf.pdf (pristupljeno 15. svibnja 2023).

Turistička motivacija, kao glavni motivi posjeta parkovima identificirani su upoznavanjem s prirodnim ljepotama (50%), želja za posjetom parku (48%) i odmorom i opuštanjem (29%) (Ministarstvo turizma i sporta, 2023).

Analizirajući kanale informacija o nacionalnom parku Paklenica i Risnjak koji pokazuju da posjetitelji, kako bi se informirali, koriste internet i promotivne materijale, letke i oglase. Kao neformalni izvori također prevladavaju prijatelji i rodbina (38%) kao i njihovi prethodni boravci (22%) (Ministarstvo turizma i sporta, 2023).

Grafikon 2. Kanali informacija o nacionalnim parkovima Paklenica i Risnjak

Izvor: Izvor:Ministarstvo turizma i sporta 2023. https://mint.gov.hr/UserDocsImages/AA_2018_c-dokumenti/180703_i_kreitmeyer_konf.pdf (pristupljeno 15. svibnja 2023).

Glavni izvor posjetitelja nacionalnih parkova Paklenica i Risnjak su tranzitni turisti (38%) i turisti koji ljeti posjete nacionalne parove Paklenica i Risnjak (36%). Otprilike 13% posjetitelja je ostvarilo ciljane posjete parkovima iz mjesta stalnog stanovanja i gotovo isti broj posjetitelja koji su obišli parkove u sklopu kružnih putovanja (Ministarstvo turizma i sporta, 2023).

Sukladno tome, većina posjetitelja dolazi vlastitim vozilom ili kamperima (70%), u pratnji supružnika/partnera (42%), obitelji (30%) ili prijatelja (24%). Posjetitelji se u parku zadržavaju otprilike pola dana (46%) ili kraće (27%). Jedna desetina posjetitelja ostaje u parku ili njegovoj okolini 4 dana (u prosjeku) i višednevni boravci su češći od prosječnih boravaka u nacionalnim parkovima Paklenica i Risnjak. Ovo istraživanje ukazuje na činjenicu da posjetitelji iskazuju veću namjeru da, unutar sljedeće dvije godine, posjete barem jedan navedenih hrvatskih nacionalnih parkova u ovom završnom radu (Ministarstvo turizma i sporta, 2023).

Razmatrajući kvalitativna rješenja problematike turističke valorizacije nacionalnih parkova Paklenice i Risnjaka u Hrvatskoj, Vidaković (2003) predlaže individualizirani pristup svakome gdje se svaki pojedini nacionalni park ističe posebnošću resursa koji se odnose na upravljanje i organizaciju, kao i odvajanje od partnerstva između uprave nacionalnog parka i političke vladajuće opcije u smislu kako bi upravljanje nacionalnim parkom trebalo biti prepušteno školovanim stručnjacima (Vidaković, 2003, 75).

Važnost uspostavljanja vlasničkih i pravnih odnosa u zaštićenim područjima je naglašena, kao i odnosi s lokalnim stanovništvom, koje treba uskladiti prije nego što se određeno područje proglasi zaštićenim. Također je važno razvijati dobre odnose s lokalnom samoupravom i lokalnim stanovništvom, koji trebaju biti upoznati sa značajem zaštićenih područja i aktivno sudjelovati u upravljanju s njima. Predstavници srodnih znanstvenih područja, domaćeg turističkog gospodarstva, Vlade, Hrvatskih voda i djelatnici parka trebali bi se uključiti na dobrovoljnoj osnovi radi donošenja kvalitetnih i stručnih odluka, usmjerenih prema koristi i uporabi zaštićenih područja (Vidaković, 2003, 75).

4. Razvojne mogućnosti turizma

4.1. Swot analiza

Za određivanje prednosti i prilika kao i nedostataka ponude nacionalnih parkova Paklenica i Risnjak provedena je SWOT analiza mogućnosti održivog razvoja turizma što je pokazano u tablici 5.

Tablica 5. Swot analiza nacionalnih parkova Paklenica i Risnjak

Snage: <ul style="list-style-type: none">- izuzetne prirodne ljepote krajolika- raznolikost flore i faune- brojne kulturne i povijesne atrakcije- dobra prometna povezanost- gostoljubivost lokalnog stanovništva- postojanje tradicije u obrtu i poljoprivredi	Slabosti: <ul style="list-style-type: none">- ograničeni izvor financiranja investicija u turizmu- slabo razvijeno turističko posredništvo- vremenski i prostorna koncentracija posjećivanja- pretežito domaći gosti i jednodnevni izleti- needuciranost lokalnog stanovništva- slaba platežna moć stanovništva
Prilike: <ul style="list-style-type: none">- porast ponude agroturizma- razvoj drugih oblika turizma- korištenje izvora financiranja iz Europskih fondova- podizanje kvalitete ljudskih resursa- nedovoljno valorizirana turistička osnova	Prijetnje: <ul style="list-style-type: none">- konkurencija puno razvijenijih turističkih područja u susjedstvu- vidljivi tragovi ratnih zbivanja<ul style="list-style-type: none">- ilegalne migracije- terorizam- klimatske promjene

Izvor: izradila autorica

Swot analiza pokazala je da nacionalni parkovi Paklenica i Risnjak imaju sve neophodne resurse za održivi razvoj turizma, iznimno vrijedne prirodne resurse, kulturnu, povijesnu, materijalnu i nematerijalnu baštinu, ljudske resurse i dr. Na temelju toga moguće je kreirati kvalitetnu i konkurentnu turističku ponudu s različitim specifičnim oblicima

turizma kao što su ekoturizam, kulturni turizam, cikloturizam, etno i gastroturizam, ribolovni turizam i obrazovni turizam. Za održivi razvoj turizma, važna je turistička potražnja, a u provedenoj swot analizi je utvrđeno da postoje velike rezerve u pogledu širenja domaće, a i inozemne turističke potražnje. Privlačenje novih segmenata, posebice strane turističke potražnje, je osnova dugoročne ekonomske održivosti turizma nacionalnih parkova Paklenica i Risnjak.

4.2. Budući razvoj turizma

Nacionalni parkovi Paklenica i Risnjak sa svojim prirodnim i turističkim izuzetnostima, geografskim položajem, a zahvaljujući i zapaženim uspjesima hrvatskog turizma, doživljavaju nagli turistički uspon. Taj uspjeh je osobito naglašen od vremena izgradnje suvremenih prometnica i spojeva na jadranskoj magistrali (Anušić, 1990, 242).

Zbog svojih prirodnih kvaliteta i stručno osposobljenog kadra, nacionalni parkovi Paklenica i Risnjak postali su centri i savjetovališta cijelih regija u ekološkom i turističko - ekonomskom pogledu. Zbog toga se Paklenica i Risnjak ne mogu gledati izdvojeno bez šireg sagledavanja i njihova vlastita interesa. Također imaju ograničene mogućnosti turističke receptive, pa je zbog toga i ponuda upućena na širi prostor i međuosobno povezivanje. Lučka regija bogata je prirodnim znamenitostima što omogućava proširenje turističke ponude. (Anušić, 1990, 242).

Primjerima je potvrđeno da nacionalni parkovi nisu ograničili svoj razvoj i izgradnju samo na svoje područje, nego vlastite strateške ciljeve sagledavaju i izvan njega. Velebitsko područje, a osobito za Gorski kotar se može reći da još nije u potpunosti iskoristio svoje prirodne resurse i druge prednosti. Nije sveobuhvatno uključen u prave tokove privređivanja i tržišnih kretanja. Na više od pet i pol tisuća četvornih kilometara, ovi krajevi se smatraju izuzetnom prirodnom ljepotom i znamenitostima što je snažan turistički potencijal. Planinski masiv Velebita i područje Male i Velike Kapele, te planina Risnjak i područje oko nje, Snježnik i izvora rijeke Kupe, čine za sebe specifičnu proizvodnu cjelinu (Anušić, 1990, 242).

U gravitacijskom područjima na obali od Istre do Zadra, ima već oko 1.713.080 smještajnih mogućnosti, a u budućnosti se planira i povećanje te brojke. Veliki dio turista

smještenih u tom perimetru će biti potencijalni izletnici na Velebit ili Gorski kotar o čemu dovoljno govore i sadašnja iskustava (Anušić, 1990, 242).

Područje Velebita i Gorskog kotara je izrazito brdsko- planinsko područje koje se odlikuju ekstremnom i spektakularnom izdiferenciranošću mezopejsaža i fragmentiranošću mikro-pejsaža, raznolikošću bioklimatskih zona i velikim brojem prostorno - ekoloških cjelina. Uz to su okruženi planinama zbog čega su ovakva i slična područja uz more i otoke turistički najprivlačniji dijelovi prirode (Anušić, 1990, 243).

Velebit i Gorski kotar kao pošumljena područja sa svojim kraškim poljima raspolažu s oko pola milijuna hektara lovne površine pa se ostvaraju svestrane mogućnosti za razvoj lovnog turizma. Ribolovni turizam na tom području također se može razvijati, a zbog endemiteta vrlo je zanimljiv u sportsko - turističkom pogledu i neobično vrijedan. Brojne spilje otvaraju nove mogućnosti obogaćivanja turističke ponude. Taj podzemni kraški svijet čini treću dimenziju prirodnih ili datih mogućnosti za razvijanje turizma na području Velebita i Gorskog kotara u obliku suterenskog turizma (Anušić, 1990, 243).

To sve potvrđuje da turistička privlačnost brdsko - planinskih područja, posebice onih koja su pošumljena i bogata tekućim vodama leži u njihovim naročito prirodnim ljepotama. Ona pružaju optimalne uvjete za pravi odmor i oporavak, te za različite načine aktivne i zdrave rekreacije u otvorenoj i izvornoj prirodi, više manje čitave godine (Anušić, 1990, 243).

Ruralni turizam, odnosno seoski turizam jedan je od brojnih novih pokušaja u proširenju receptivne turističke baze. Taj oblik turizma nužno je razvijati zbog sve većeg vraćanja stanovništva prirodi iz urbanih aglomeracija, te njihova fizičkog i psihičkog odmora i rekreacije. Ruralna područja Velebita i Gorskog kotara su veoma privlačna, originalna i mogu znatno utjecati na bogatstvo selektivne ponude čime se otvaraju novi turistički tokovi i novi sadržaji, a time i nova tržišta. Razvijanjem ruralnog turizma, omogućava se smanjivanje ekonomske, prometne, kulturne i opće izoliranosti regija. Istovremeno se otvaraju novi prostori, pa se time sužava ekološki pritisak i sve posljedice koje sa sobom nosi neravnomjerna koncentracija turističkog prometa. Nužno se razvija i infrastruktura kojom se unose potpuno novi sadržaji i mijenjaju način življenja, obnavlja i gradi stambeni prostor, pospješuje povećanje proizvodnje poljoprivrednih proizvoda, sprječava izumiranje tradicionalnih zanimanja i tako utječe na opće životne uvjete autohtnog stanovništva (Anušić, 1990, 243).

Uza sve to, na osnovi već poznatih elemenata fizičke i ljudske geografije Velebita i Gorskog kotara može se zaključiti da one raspolažu s takvom prirodnom turističkom ponudom u kojoj se s obzirom na specifičnost tih elemenata krije veliki privlačan potencijal. Ova područja s obzirom na vrlo pogodan prometno - turistički položaj imaju mogućnost za razvijanje nekih vrlo sadržajnih vrsta stacioniranog ili lokaliziranog turizma i za razvijanje najrazličitijih oblika pokretljivog turizma (Anušić, 1990, 243).

Turistički potencijali unutar tih područja nisu još iskorišteni, ali se iz godine u godinu osjeća znatan napredak u svim djelovima Gorskog kotara i Velebita. Dakle, turizam kao privredna djelatnost može izvršiti veoma pozitivnu ulogu u sprječavanju odljevanja radne snage pa čak i utjecati na povratak onih kadrova koji su napustili to područje ili domovinu. Ova područja postaju sve više poprište novih odnosa. To se novo već danas osjeća, a sutra će uz naše aktivnije uključivanje i zalaganje dati nove kvalitete u ekonomskim i kulturnim odnosima prema čemu su Paklenica i Risnjak pokretači u razvoju turizma i na drugim privrednim aktivnostima, a to će biti i buduće (Anušić, 1990, 244).

Područje nacionalnih parkova Paklenice i Risnjak primarno je turistički prostor, no i limitirajući faktor unaprjeđenja turističke ponude, a time općenito i turističkog prometa. Prostorne mogućnosti prihvata korisnika rekreacije u danima vršnog opterećenja nisu ocjenjivane samo sa fizičkih mogućnosti, nego i sa mnogo više ekološke ravnoteže pri čemu se turizam pojavljuje kao aktivan faktor korištenja i zaštite. U tom ocjenjivanju i utvrđivanju mogućnosti razvoja turizma su sudjelovale i različite znanstveno - istraživačke institucije i pojedini znanstveni radnici (Anušić, 1990, 244).

Projekcija razvoja turizma, odnosno ekonomska valorizacija prirodnih resursa Paklenice i Risnjaka polazi upravo od prostornih mogućnosti razvoja ponude jer se pretpostavlja da dugoročna potražnja neće ograničavati razvoj turizma Paklenice i Risnjaka (Anušić, 1990, 244).

Prostorne mogućnosti u ovom se programu označene kao razvojne. Sekvence ovoga razvoja imaju vremenske dimenzije od kojih se ona dalja do 2030. godine osnova dugoročnog razvoja, a ona bliže do 2025. godine u svemu je usklađena sa srednjeročnim planom razvoja o kojem su investicije i tržište potražnje pojavljuju kao limiti razvoja (Anušić, 1990, 244).

Južni Velebit, Mala i Velika Paklenica i Gorski kotar predstavljaju jak turistički centar gdje bi se mogli izgraditi objekti s oko deset tisuća kreveta i odgovarajućim pratećim

sadržajima. Ne raspoložemo pouzdanim podacima o ukupnim prostornim mogućnostima turističke izgradnje na području Velebita i Gorskog kotara, premda se sigurnošću možemo reći da bi se u njoj moglo postići oko 30.000 smještajnih jedinica od kojih bi pretežan broj bio u čvrstim objektima zbog geoklimatskih svijeta uz odgovarajuće prateće objekte. Ako se Velebit i Gorski kotar prometno povežu s jadranskom obalom, onda će zanimanje za njih naglo porasti i tek tada će moći pokazati kakve su njezine prave turističke mogućnosti (Anušić, 1990, 245).

Zaključak

S obzirom na svoju površinu, Hrvatska ima velik broj nacionalnih i parkova prirode, a s obzirom na njihovu resursnu osnovu, to stvara potencijal mnogim prirodnim područjima za budući razvoj. Zaštićena područja imaju veliki značaj za razvoj ekoturizma i održivog turizma koji označuju i budućnost svjetskog turizma. Svjetski turistički trendovi pokazuju velik porast potražnje za boravkom u prirodi i razgledavanjem prirodnih znamenitosti, ukazujući na potencijal intenziteta razvoja, kao i pozicioniranja u samom vrhu u svijetu selektivnih oblika turizma. Razvoj zaštićenih područja donosi i razvoj lokalne zajednice koja ima izravne koristi od takvog oblika održivog turizma.

Ulaganja u osjetljive zakonom zaštićene zone moraju biti u skladu sa svim propisima koji se tiču očuvanja i ne smiju podrediti zaštitu okoliša želji za što većim profitom.

U turističkoj valorizaciji nacionalnih parkova Paklenice i Risnjaka od strateške je važnosti uravnotežena usklađenost odnosa i mjera zaštite prirode i turizma, valorizacije i dovođenja središnjih kontrasta unutar dopuštenih tolerancija. Da bi koordinirali interese zaštite okoliša i turizma, bitno je povezati primarnu štitičenu zonu prirodnih pojava u kojoj se nalaze temeljne prirodne vrijednosti i atrakcije, zbog kojih su Paklenica i Risnjak proglašeni nacionalnim parkovima, i ostale zone mješovite namjene koje predviđaju održivi turizam i rekreaciju, građevinske, hotelske zone i druge popratne sadržaje. Vidljivo je da je potrebno povećati broj turističkih objekata trebaju biti smješteni u blizini zaštićenih područja Paklenice i Risnjaka kako bi se omogućila kvalitetnija turistička ponuda turistima koja bi posljedično pružala daleko bolju turističku potrošnju. Smještajni kapaciteti u i oko zaštićenih područja Paklenice i Risnjaka su neadekvatni, te niske kategorije, pa je potrebno ulaganje u poboljšanje kvalitete.

Paklenica i Risnjak nude prirodne ljepote koje treba sačuvati i za buduće naraštaje, stoga treba naglasiti važnost očuvanja i zaštite prirode ovih nacionalnih parkova. Osim prirodnih ljepota, Paklenica i Risnjak imaju širok spektar mogućnosti razvoja turističke ponude, te ulaganjem u njih i ostala zaštićena područja, turizam može postati jednim od vrhunskih pokretača razvoja, koji će kao rezultat dovesti zemlju u bolje gospodarsko stanje.

Popis tablica, grafikona i slika

Tablice

Tablica 1.	Ciljevi koje zaštićena područja trebaju postići	8
Tablica 2.	Kategorizacija zaštićenih područja u Hrvatskoj i razine upravljanja:	12
Tablica 3.	Struktura upravljanja nacionalnim parkom	41
Tablica 4.	Analiza karakteristika nacionalnih parkova Paklenica i Risnjak	42
Tablica 5.	Swot analiza	47

Grafikoni

Grafikon 1.	Posjetitelji nacionalnih parkova Paklenica i Risnjak u razdoblju od 2019. do 2022. godine	44
Grafikon 2.	Kanali informacija o nacionalnim parkovima Paklenica i Risnjak	45

Slike

Slika 1.	Okvir za upravljanje turizmom i rekreacijom na otvorenom u zaštićenim područjima	11
Slika 2.	Nacionalni park Paklenica	18
Slika 3.	Aničev Kuk	20
Slika 4.	Dolina Brezimenjače	22
Slika 5.	Manita Peć	23
Slika 6.	Pakleničke šume	25
Slika 7.	Šume crnog bora	26
Slika 8.	Točilarka	28
Slika 9.	Bjeloglavi sup	30
Slika 10.	Karta nacionalnog parka Risnjak	31
Slika 11.	Rijeka Kupa	32
Slika 12.	Biljne vrste nacionalnog parka Risnjak	33
Slika 13.	Crveni srndač	36

Popis literature i izvora

- Anušić, Zoran. 1990. *Koncepcija dugoročnog društveno - ekonomskog razvoja*. Zagreb: Školska knjiga.
- Benac, Čedomir. 2021. *Nacionalni park Risnjak*. Rijeka: Primorsko-goranska županija, Županijski zavod za održivi razvoj i prostorno planiranje.
- Biškupić, Mila. 2020. *Upravljanje - Nacionalni Park Paklenica*. Paklenica: Uprava nacionalnog parka Starigrad - Paklenica
- Bralić, Ivo. 2005. *Hrvatski nacionalni parkovi*. Zagreb: Školska knjiga.
- Dudley, Nigel. 2018. *Guidelines for Applying Protected Area Management*. Bern: Glend.
- Getz, Marnika. 2015. "Nacionalni parkovi Hrvatske". Zagreb: Drvo znanja, br. 45 11 - 17.
- Grofelnik, Hrvoje. 2019. "Je li održivi razvoj turizma ostvariv? ". Geografski horizont, Vol. 65 No. 1.
- Hummel, Christian, Poursanidis, Dimitris, Orenstein, Daniel. 2019. "Protected Area Management: Fusion and confusion with the Ecosystem Services approach". Yerseke: Science of the Total Environment, br. 651: 2432-2443.
- Horvat, Ivo. 2022. *Vegetacija planina zapadne Hrvatske*. Zagreb: HAZU.
- Kamenarović, Marinka. 2017. *Nacionalni park Risnjak*. Risnjak: Uprava nacionalnog parka
- Krznančić, Ana. 2017. *Parkovi Hrvatske*. Sveta Nedjelja: Hamra Media d.o.o.
- Lukač, Gordan. 2019. *Paklenički zbornik*. Starigrad - Paklenica: Uprava nacionalnog parka Starigrad - Paklenica
- Manning, Richard. 2019. *Research to guide management of outdoor recreation and tourism in parks and protected areas*. Vermont: Koedoe 56, br. 2: 56 - 65.
- Uprava nacionalnog parka. 2018. *Paklenički zbornik*. Paklenica: Uprava nacionalno parka
- Parrish, J. David. 2019. "Are we conserving What We Say We Are? Measuring Ecological Integrity within Protected Areas". Oxford: Bioscience 53, br. 9: 851 - 860. <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-141681946&origin=inward&txGid=0ebb338a715f2d2f249a88e367b5d692> (pristupljeno 10. svibnja 2023).

- Pimbert, Mihel, Pretty Jules. 2017. *"Parks, People and Professionals: Putting 'Participation' into Protected Area Management"*. Essex: Društvene promjene i očuvanje, br. 16: 297 - 330.
- Primorsko - goranska županija. 2013. *Nacionalni park Risnjak. Rijeka: Županijski zavod za održivi razvoj i prostorno planiranje.*
- Radoš, Drago. 2019. *Paklenica, vodič*. Paklenica: Uprava nacionalnog parka.
- Vidaković, Petar. 2003. *Nacionalni parkovi i zaštićena područja u Hrvatskoj*. Zagreb: Fond za stipendiranje mladih za zaštitu i turizam.
- Uredbom o ekološkoj mreži i nadležnostima javnih ustanova za upravljanje područjima ekološke mreže. 2019. Zagreb: Narodne novine, br. 80. <http://narodne-novine.nn.hr/> (pristupljeno 15. svibnja 2023.).
- Vidaković, Petar, 1989. *Nacionalni parkovi i turizam*. Zagreb: Zavod za zaštitu prirode.
- Zakon o zaštiti prirode, NN 15/18, 80/13, 80/19, 14/19, 127/19
- Zbornik radova. 2018. *Uprava nacionalnog parka*. Risnjak, Uprava nacionalnog parka
- Zmijanović, Ljiljana. 2015. *Suvremeni okvir za upravljanje turizmom i rekreacijom na otvorenom u zaštićenim područjima*. Citirano u Juričić, Ljubo, 2015. *Zbornik radova. Ekonomska politika Hrvatske u 2015.godini*. Zagreb: Hrvatsko društvo ekonomista.
- Živny-Maljković, Davorka. 2021. *Zaštićena područja Hrvatske*. Zagreb: Drvo znanja, br. 46: 5 - 11.